

Lode Craeybeckx – Vlaams socialisme en identiteit (1914-1940)

OLIVIER BOEHME

Onderzoeker Departement Geschiedenis – Universiteit Antwerpen

Lode Craeybeckx werd nog bij leven een legende als burgemeester van Antwerpen, een ambt dat hij vervulde van 1947 tot aan zijn dood in 1976. Met een Bourgondisch ingekleurde verhevenheid en in onberispelijk Nederlands, 'algemeen beschaafd' zonder één Antwerps accent, representeerde hij zichzelf en zijn stad voor de wereld. Dat was althans het imago dat hij voor velen wist uit te stralen. Hij liet zich niet alleen kennen als een voorvechter van de haven- en andere belangen van zijn stad. Ook als Vlaamsgezinde boogde hij op een geduchte reputatie. Hij lanceerde de slagzin 'Antwerpen laat Brussel niet los', hij eiste voor de taalgrens een wettelijke regeling, hij leidde het verzet van de Vlaamse burgemeesters tegen de talentellingen in 1960 en in 1972 blokte hij zelfs een zoveelste spellingshervorming af.¹

De artikelen en boeken die tot nu toe aan Craeybeckx zijn gewijd, presenteren alle het beeld van de Vlaming uit één stuk die ook een socialist werd. Zijn invulling van het socialisme en de confrontatie die dat soms opleverde met andere, daarom niet minder Vlaamsgezinde socialisten, als bijvoorbeeld Camille Huysmans, werden wel al door Wim Geldolf bestudeerd. Deze bracht meteen tal van interessante gegevens over Craeybeckx aan, al zijn zijn interpretaties soms wat scherp op de snee.² Bovendien heeft hij het archief van Craeybeckx dat op het Stadsarchief van Antwerpen werd gedeponereerd, niet gezien. Betreffende de periode vóór de Tweede Wereldoorlog omvat dit fonds onder meer enkele persoonlijke notities van Craeybeckx die een ongekende zijde van hem belichten. Daaruit blijkt dat de rode politicus, die zo

---

¹ Een kort biografisch overzicht vindt men in Ruys & Garré (1998, 817-818) en de biografische notitie in *Stadsarchief* (2001, 7).

² Zijn relaas van de relatie tussen Huysmans en Craeybeckx vertoont wel wat hyperkritiek op en antipathie voor de laatste. Centraal staat de verdringing van Huysmans door Craeybeckx als burgemeester van Antwerpen. Dat verleidt Geldolf bijvoorbeeld tot, niet nader gefundeerde, speculatie over de reden van Craeybeckx' ontslag als burgemeester van Deurne in 1937: hij had het toen zoegezegd al gemunt op het burgemeesterschap van Antwerpen (Geldolf, 1999, 79-80). Toch bewijst Geldolf in zijn overigens heel verdienstelijke studie ook dat Craeybeckx' woorden en daden met de nodige omzichtigheid en scepsis verdienen benaderd te worden.

geïdentificeerd raakte met de Vlaamse zaak en de Nederlandse taal, geen eenduidige relatie met de Vlaamse Beweging onderhield. Ook zijn invulling van een 'Vlaams' socialisme heeft tot aan de Tweede Wereldoorlog een evolutie doorgemaakt, zoals de bestaande literatuur over hem al enigszins aangaf. Beide thema's, de aard en ontwikkeling van zijn Vlaamsgezindheid en die van zijn socialisme, stel ik hier opnieuw ter discussie.

1. RADICALE JEUGD

Lode Craeybeckx werd op 24 november 1897, met als voornamen François Fernand Louis, in Antwerpen geboren. Zijn grootvader, een fruitboer in het Limburgse Ulbeek, was daar zelfs burgemeester geweest.³ Er waren ook geestelijken in de familie. Vader Herman was in 1896 in het Frans bij de Antwerpse burgemeester Jan Van Rijswijck gaan solliciteren voor de baan van politieagent, die hij ook gekregen had (Garré, 1986, 10). In 1902 verhuisde het gezin naar Ekeren, waar vader politiecommissaris werd (Schmook, 1977, 94). Met vader spraken Lode, zijn broer Herman en zijn zus Maria Limburgs (*Ibid.*, 93). Lodes moeder, Marie-Françoise Sommers, was een Luikse (Florquin, s.d., 6). Ze is altijd Frans blijven spreken en dat was ook de voertaal in het gezin waarin Lode opgroeide. Als moeder niet in de buurt was, praatte Lode met zijn broer en zuster Nederlands, maar als ze er dan onverwachts bijkwam en de kinderen Nederlands bleven spreken, reageerde ze korzelig: "Vous êtes de nouveau en train de flammeter!" (*Ibid.*, 7). Toch had ze volgens Lode spijt dat ze nooit Nederlands had geleerd en de 'literaire prestaties' van haar zonen niet kon volgen. Toen Lode later wegens activisme in de gevangenis belandde, is ze volgens hem flamingant geworden en gaf ze haar zoon gelijk.

Lode liep school aan een bolwerk van flamingantisme, het Koninklijk Atheneum van Antwerpen. Paul Van Ostaijen was één van zijn medeleerlingen en maakte op Craeybeckx de indruk van een non-conformist die graag opvallend gekleed rondliep. Robert Van Genechten, die later één van de ideologen werd van de radicale en zelfs extreem-rechtse tak in de Vlaamse Beweging, en René Victor, die uitgroeide tot de nestor van de Vlaamse

---

³ Stadsarchief Antwerpen (SAA). Archief Lode Craeybeckx (ALC). MA-KAB 95. Reporter, "De nieuwe burgemeester van Deurne. Dr. Lode Craeybeckx", *De vuurtoren. Propagandabladd der Belgische Werkliedenpartij. Afdeling Deurne*, VIII, no. 3 (maart 1933), p. 1. Ger Schmook (1977, 92) heeft het over Alken en niet Ulbeek.

juristen, zaten er toen ook. Eveneens veel Vlaamsgezinde leraars gaven er les, onder wie August Borms, van wie Craeybeckx evenwel nooit les heeft gekregen. Onder invloed van de radicale Vlamingen daar is Craeybeckx vanaf 14 jaar Nederlands beginnen spreken, 'beschaafd' nog wel. Dat was in het toenmalige Antwerpen niet evident. Toen hij geen 'krèmke' maar een 'roomijs' bestelde, vroeg de Antwerpse achter de toonbank: "zeg, manneke, zijt gij een Hollanderke". Nederlands klonk aanstellerig en door het te spreken brak je het contact af met je eigen omgeving. Craeybeckx, zo zal nog blijken, heeft met de moeilijkheden die de taalkeuze voor zijn eigen identiteit en welbevinden opleverde nog lang geworsteld (*Ibid.*, 7-11).

De atheneumleerling Craeybeckx was niet alleen gegrepen door de Vlaamse Beweging, maar ook andere ideeën hielden hem bezig. Op 18 mei 1914 schreven Craeybeckx en zijn kameraad Christiaan Barman aan Van Eeden een brief waarin ze zich gewonnen toonden voor diens ideeën. Deze Nederlandse schrijver van de natuurroman *De kleine Johannes* was voorstander van een ethisch-communistische gemeenschap als alternatief voor het kapitalisme. De productiecoöperatieve Walden die hij in 1898 in Bussum oprichtte, ging echter al in 1907 ter ziele. Op 27 juli 1914, dus heel kort voor het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog, ontving Van Eeden de twee schooljongens en raadde hen aan contact op te nemen met de Vrije Jeugd Bond in Amsterdam zodat ze daar advies konden inwinnen in verband met de oprichting van een soortgelijke jeugdbond in Vlaanderen. Die Amsterdamse bond was in 1914 ontstaan op instigatie van de ideeën van Siegfried Bernfeld en diens Akademische Komitee für Schulreform dat in 1913 in Wenen tot stand was gekomen. Dit comité zette zich af tegen de 'geestelijke verknechting, huichelarij, leugen, barbarij en domheid in de school' (Geldolf, 1999, 33-34). Het ging met andere woorden om een nieuwe visie op pedagogie en jeugd en gaf een stem aan jongeren en hun streven naar 'verjonging' van een als oubollig gevoelde cultuur. Die 'opstand van de jeugd' tegen de Victoriaanse cultuur lag evengoed aan de basis van het vitalisme als van vernieuwende kunststromingen, van nieuwe vormen van socialisme als van de revolutie van rechts.

Na het gesprek met Van Eeden richtte Craeybeckx de Johanneskring in Antwerpen op.⁴ Lodes broer Herman en Victor Brunclair waren er lid van. De

---

⁴ Volgens Schmook (1977, 96) was dat in 1915, terwijl volgens de *NEVB* Craeybeckx de Johanneskring al opgericht heeft kort vóór de Eerste Wereldoorlog samen met andere leerlingen die bij de Vlaamsche Bond waren aangesloten (Van den Berghe & Vandeweyer, 1998, 1572). Dit laatste lijkt me onwaarschijnlijk aangezien vlak na Craeybeckx' bezoek aan Van Eeden, einde juli 1914, de oorlog uitbrak.

rede die hij daar in 1915 hield, 'Aan de vrije jeugd!', was in de geest van Van Eeden. Ze werd getypt en op veel exemplaren verspreid met een brochure die Craeybeckx van Van Eeden had gekregen.⁵ Craeybeckx verkondigde dat de jeugd, in tegenstelling tot de Kerk, een 'zuivere intuïtie' van de rechtvaardigheid had.

Er bestond een link met de Vlaamse Beweging, doordat de leden van deze Johanneskring meestal ook lid waren van de Vlaamsche Bond. Die vond de Vlaamsgezinde leraar aan het Antwerpse atheneum August Borms aan zijn zijde, maar al vóór de oorlog was die Vlaamsche Bond in conflict gekomen met de prefect en aan het begin van 1916 werden de activiteiten ervan onmogelijk gemaakt. Daarna werd het initiatief buiten de muren van het atheneum voortgezet als Vlaamsche Kring (*Ibid.*, 35-36).

Craeybeckx is één van die jongeren omstreeks de Eerste Wereldoorlog geweest die voor hun dadendrang en het gevecht met de oudere generaties een kanaal hebben gevonden in een Vlaamse beweging die *ipso facto*, en vaak in erg vage termen, op maatschappijhervorming en verjonging uit was. Overall in Europa werd het uitbreken van de Grote Oorlog in 1914 onthaald op enthousiasme. De jongere generaties hadden daarvoor hun eigen redenen: dit conflict, zo hoopten ze, zou de oude maffe, burgerlijke wereld tot gruis slaan en één of ander soort 'vernieuwing' brengen. In Vlaanderen viel aan dergelijke stormachtige sentimenten een extra revolutionair karakter te verlenen door middel van Vlaamsgezindheid, die de confrontatie met de gevestigde Franstalige burgerij nog radicaler maakte.

De Duitse bezetter, die België op korte tijd wist te overrompelen, heeft van deze en andersoortige Vlaamse beweging gebruik gemaakt met zijn *Flamenpolitik*. In 1916 ging de door de Duitsers vernederlandste universiteit van Gent van start. Op het ogenblik van de desbetreffende Duitse *Verordnung* van 15 maart 1916 (Vanacker, 1991, 117) had Craeybeckx als leerling van de poësis of vijfde middelbaar het Antwerpse atheneum al verlaten (Schmook, 1977, 94).⁶ Net als René Victor trok hij naar de centrale examencommissie om zijn diploma van de humaniora te behalen. Nadat hij daarin geslaagd was, schreef hij zich aan de Gentse universiteit in. Craeybeckx koos voor Germaanse Filologie, een bij flaminganten populaire keuze, hoewel hij

---

⁵. Archief en Museum van het Vlaamse Cultuurleven (AMVC). ALC. C 397/B I. Brief Antwerpen, 12 januari 1919, Craeybeckx aan Van Eeden.

⁶. Op 14 januari 1916 had Craeybeckx het atheneum verlaten. Terecht stelt Schmook dan ook de vraag of er wel een direct verband bestaat tussen de oprichting van de 'Vlaamse hogeschool' in Gent en Craeybeckx' keuze voor de middenjury. Al dient daaraan toegevoegd dat het voorkomen tot die vervlaamsing al bij de bevolking bekend was geraakt sinds 1915 (Vanacker, 1991, 103-109).

te horen kreeg dat Vlaanderen niet alleen germanisten nodig had (Garré, 1986, 23-24). Craeybeckx stapte over naar Klassieke Talen, naar eigen zeggen omdat een professor had beweerd dat wie zijn dichterschap wilde verliezen filoloog moest worden. Van zijn klassieke studies kwam niet veel terecht omdat hij vond dat Grieks en Latijn konden wachten tot later, terwijl het nu het moment was om Vlaanderen te redden. Naderhand noemde hij dat zelf 'de simpele logica van dat ogenblik' (Florquin, s.d., 12). Craeybeckx moet erg gemotiveerd geweest zijn, want de von Bissing-universiteit werd onder meer wat studentenaantallen aanging niet echt een succes. De drempel om naar deze 'Duitse' instelling te komen lag ten gevolge van de algemene afwijzing ervan bij de bevolking erg hoog. Bij de opening van de Vlaamse Hogeschool in oktober 1916 waren er zo'n 60 studenten ingeschreven en dat groeide in de loop van het academiejaar aan tot ongeveer 140. Ter vergelijking: in het academiejaar 1913-1914 telde de universiteit 1.283 inschrijvingen. Het aantal filologen in de eerste kandidatuur Letteren en Wijsbegeerte steeg tijdens de oorlog van 11 tot hooguit 18 (Vanacker, 1991, 140).

In het Vlaamsgezinde studentenleven tijdens de oorlog liet Craeybeckx zich niet onbetuigd en zijn enthousiasme leverde hem zelfs de bijnaam 'Rodenbach redivivus' op. Hij zette zich ook buiten de universiteit volop in voor het Vlaamse activisme en hield meerdere voordrachten voor zijn 'goede zaak'. Van die tijd dateert zijn vriendschap met Paul Willem Segers, de katholieke voorman tijdens latere jaren (Florquin, s.d., 13). Met Jan Hainaut hield hij op 1 februari 1918 in Antwerpen een debatavond over 'De nakende Vrede in verband met de Stambelangen der Vlamingen'.⁷ Blijkbaar hoopte hij nog op een voor Vlaanderen voordelige compromisvrede. De Raad van Vlaanderen had op 20 januari 1918 in Brussel en op 3 februari in Antwerpen de politieke zelfstandigheid van Vlaanderen uitgeroepen. In februari gingen volksraadplegingen over die kwestie door. Op 24 augustus 1918 volgde een stampvolle zaal Van Wezenbeke in de Antwerpse Van Wezenbekestraat een dreunende oratie van Craeybeckx, waarin hij het had over het dienende karakter dat de universiteit ten aanzien van het volk moest betonen (Garré, 1986, 26-27). Irma Lauwers, zijn latere vrouw en toen 'de blonde Brunhilde' genoemd, droeg er zijn gedicht *De Daad* voor. Ze kon al bogen op een solide reputatie als declamatrice (Schmook, 1977, 91; Tralbaut, 1977, 29-32). Het gedicht verscheen zelfs integraal in de Antwerpse activistische krant *Het*

---

⁷ AMVC. ALC. C 397/K. Aankondiging door Vlaamsch Propaganda-Bureel in de Prinsesstraat 16 te Antwerpen van een 'Grootte Debatavond' met Jan Hainaut en Lode Craeybeckx over 'De nakende Vrede in verband met de Stambelangen der Vlamingen' in lokaal Nederlandsch Koffiehuis op de Sint-Jansplaats op vrijdag 1 februari 1918.

Vlaamsche Nieuws, die onder de leiding van August Borms stond. Aan radicale Vlaamsgezindheid liet het gedicht niets te wensen over. De agressie en gewelddadigheid in de bewoordingen vlogen eraf. Voor "*bloedeigen rechten in bloedeigen lande*" had hij wel wat strijd over. De laatste strofe vormt de climax:

"De grondwet. – De duivel hale de grondwet!
Slechts op één wet gelet!
Door wereldgeschiednis gesteld,
Eén les, door Haveré [de Belgische regering in het Franse Le Havre] zelf gespeld:
Die van 't doeltreffend, dus heilig geweld!

Te lang gedraald,
Te veel besproken!
De vuisten gestaald,
Ons Vlaandren gewroken!
De hamers, de mokers te voorschijn gehaald!"⁸

Samen met andere activistische jongeren richtte hij in oktober van het laatste oorlogsjaar de Jeugdgemeente op (Garré, 1986, 29). Die zou volgens hem duizenden leden hebben geteld.⁹ In zijn pamflet *Aan de intellectuele jeugd van Antwerpen en omliggende* had hij voorgehouden dat de jeugd een machtspositie moest veroveren. Na een Jeugd-vergadering in augustus 1918 was in een *Manifest* van de Constituante voor de Jeugdbeweging sprake geweest van Vlaamse cultuurautonomie die bij de jeugd begon. In de hoofd-raad van de Jeugdgemeente zaten Anna Mortelmans, als voorzitter, August Breugelmans, als secretaris, Leo de Smet, als penningmeester, en de gewone leden Leona van Aerschot, Nora Ryckoord, Firmin Mortier en Robert Van Roosbroeck. Op de tweede Jeugd-vergadering traden naast Craeybeckx Van Ostaijen, Mortelmans en Mortier op als sprekers (Leemans, 1998, 1569).¹⁰

Lodes broer Herman, die ook aan de vernederlandste universiteit van Gent studeerde, werd lid van de Vlaamsch-Nationale Volkspartij, die er in mei 1918 opgericht werd. Deze partij heeft een kleine 300 leden weten aan te

---

⁸. AMVC. ALC. C 397/K. Tekst van het gedicht in *Het Vlaamsche Nieuws* van 24 januari 1918 met vermelding 'Ekeren, 21 januari 1918'.

⁹. AMVC. ALC. C 397/B I. Brief Antwerpen, 12 januari 1919, Craeybeckx aan Van Eeden.

¹⁰. AMVC. ALC. C 397/K. 'Aan de intellectueele jeugd van Antwerpen en omliggende'. Het was een oproep aan de jeugd, ook aan de katholieke, om zijn rol in het activisme op te eisen en een aankondiging van een jongens- en meisjesvergadering op 17 augustus in de feestzaal van het Atheneum. Het postadres luidde weer Prinsesstraat 16, waar ook het Kantoor van de Jeugd-Vergadering was gevestigd.

trekken. Ze stond voor zoveel mogelijk zelfstandigheid zonder zich over een concrete staatsvorm uit te spreken (Vanacker, 1991, 309, 315).

2. ONTNUCHTERING

Bij de bevrijding vluchtte Craeybeckx niet zoals andere activisten naar het buitenland, maar hij ging zichzelf aangeven bij de gerechtelijke autoriteiten nadat leden van het parket op 18 november 1918 in het ouderlijke huis in Ekeren tevergeefs naar hem hadden gezocht. Vermoed werd dat hij al over de grens was getrokken. Zijn Ekerse kameraad en *partner in crime* Jan Hainaut was al aangehouden. Craeybeckx, die toen in Antwerpen vertoefde, reageerde door zich op 19 november aan te bieden op het gerechtshof, dat echter gesloten was wegens de triomfantelijke intrede van koning Albert I in de stad. De volgende dag ging hij terug en hoorde bij het wachten in de gang een driftige magistraat verklaren dat 'tous', ook de 'aktivistjes', moesten worden vervolgd. Craeybeckx begreep toen naar eigen zeggen hoe laat het was. Blijkbaar had hij het allemaal wat onderschat en was hij zich mede daarom zelf gaan aangeven. Hij werd gevangengezet en werkte vlot mee met het onderzoek. Naar zichzelf beweerde, toonde hij zich openhartig uit principe. Hij wilde kennelijk vrijelijk uitkomen waarvoor hij had gestaan en nog stond. Het leverde hem nochtans geen lichtere sanctie op en doordat het onderzoek mede dankzij hemzelf goed opschoot, miste hij de kans om voor een burgerlijke rechtbank te verschijnen. Kort daarop, maar voor hem net niet vroeg genoeg, werden de bevoegdheden van de krijgsraden immers weer ingeperkt. Op 18 april, Goede Vrijdag, 1919 veroordeelde de krijgsraad van Brabant hem op basis van zijn inschrijving als student aan de vernederlandste universiteit van Gent, het houden van een 15-tal voordrachten in samenwerking met het Vlaams Propagandabureau van Antwerpen en zijn activistisch gedicht tot niet minder dan vijf jaar gevangenisstraf en 20 jaar beroving van zijn politieke rechten. Het Krijgshof bevestigde de uitspraak en het Hof van Cassatie wees een verzoek tot verbreking van het vonnis af.¹¹ De straf was erg zwaar vergeleken bij de drie jaar cel en het behoud van burgerrechten waarmee Herman Vos, voormalig lid van de Raad van Vlaanderen, er vanaf kwam. Herman Craeybeckx liep een gevangenisstraf van negen maanden op (*Ibid.*, 362). Lode Craeybeckx had wel zelf zijn straf nog de hoogte ingedreven door op zijn proces met gloed zijn gedicht *De Daad* voor te dragen. Hij weigerde om in ruil voor

---

¹¹. AMVC. ALC. C 397/B III. Brief Leuven, s.d., Craeybeckx aan 'Beste Peetje' (zijn voogd).

vervroegde vrijlating de belofte af te leggen dat hij niet zou herbeginnen, ook al had hij die bedoeling niet. Hij heeft van zijn celstraf twee jaar en twee maanden moeten uitzitten, achtereenvolgens in Antwerpen, Vorst en Leuven (Garré, 1986, 31; Geldolf, 1999, 17; Florquin, s.d., 13). Wies Moens en August Borms zaten daar ook en met Lodewijk Dosfel heeft hij zelfs zes maanden een cel gedeeld.¹² Craeybeckx, die een goed zanger schijnt geweest te zijn, monterde zijn celgenoot op door voor hem te zingen als deze neerslachtig was (De Bruyne, 1967, 286).

Craeybeckx vond achteraf dat de collaboratie van de Eerste Wereldoorlog iets helemaal anders was geweest dan die tijdens het volgende wereldconflict, toen ze een ideologische kleur aannam. Toen gaf hij Borms nog steeds gelijk omwille van zijn houding tijdens 1914-1918, maar hij was het helemaal niet meer eens met hem na 1940-1945, waarmee hij dan toch nog niet wilde oordelen over 'de mens' Borms. Tijdens de Eerste Wereldoorlog was 'onze ideologie' zeer zuiver, zo hield hij staande, want ze was gericht tegen het onrecht dat het Vlaamse volk werd aangedaan en vooral tegen het misprijzen vanwege andere Vlamingen tegenover de Vlaamse taal en cultuur (Florquin, s.d., 14-15). Dus was er toch sprake van een ideologische collaboratie tijdens de Grote Oorlog? Inderdaad, het was Craeybeckx en zijn activistische medestanders zelfs niet alleen om mistoestanden op taalgebied te doen geweest, maar ook om een nieuwe, zij het vage, visie op de 'verjonging' van de samenleving. Hoe 'ideologisch' de activistische jeugdbeweging wel was geweest, blijkt uit een toelichting van Craeybeckx aan Dosfel. Deze jeugdbeweging, zo schreef hij, had in het verlengde van de blauwvoeterij gelegen, maar was ook een opstand van de jeugd tegen de ouderen geweest. De jongeren hadden hun plaats opgeëist, zelfs in de Raad van Vlaanderen. Craeybeckx omschreef deze beweging daarenboven als een sociale reactie tegen de bourgeois, diens scepticisme en gewelddadig conservatisme en tegen de starre maatschappelijke vormen die de jeugd tegen haar geweten in door 'het bestaande' werden opgedrongen.¹³

---

¹² SAA. ALC. MA-KAB 102. Bundel brieven van Craeybeckx aan Lodewijk Dosfel (die hij 'Profke' noemde). Het gaat om fotokopieën van de originelen die zich op het AMVC in het archief van Dosfel (D 715/B2) bevinden. Brief s.d., Craeybeckx aan Dosfel en (op hetzelfde papier) brief 22 februari 1919, Dosfel aan 'eerwaarde heer'. Daarin drukt Dosfel zijn dank voor de blijken van genegenheid aan hemzelf en zijn celgenoot Craeybeckx uit. Dosfel schreef dit vanuit de gevangenis van Dendermonde, waar hij naar eigen zeggen beroofd was van de aangename gesprekken, het gezang en de voordrachten van zijn celgenoot, aan wie hij een goede herinnering bewaarde.

¹³ SAA. ALC. MA-KAB 102. Brief Vilvoorde, 18 oktober 1921, Craeybeckx aan Dosfel.

Dat streven stopte niet plots in 1918. Vanuit de gevangenis gaf Craeybeckx zijn goedkeuring aan de pogingen van Anna Mortelmans en Firmin Mortier om de Jeugdgemeente opnieuw op te starten. Hun opvattingen daarover leken toen aan te sluiten bij de in Vlaanderen binnensijpelende Clarté-beweging, een grensoverschrijdende groepering van intellectuelen waartoe de Franse romancier Henri Barbusse tijdens de Eerste Wereldoorlog de stoot had gegeven en die pacifisme, internationalisme en antikapitalisme voorstond. Ook Herman Van den Reeck legde een grote ijver aan de dag voor de Jeugdgemeente. Hij nam zelfs het risico *De Goedendag*, een Vlaamsgezind blad van het overkoepelende verbond van de leerlingen van de rijksmiddelbare scholen dat in activistisch vaarwater was gekomen, opnieuw uit te geven. Mortier zette daar nog eens de doelstellingen van de Jeugdgemeente uiteen (Garré, 1986, 32-33). Samen met Herman Van den Reeck en Victor Brunclair onderhandelde hij in 1919 met Bob Claessens, de vertegenwoordiger van Lumière, een Antwerpse vereniging die "zich cultureel, tengevolge van de nu eenmaal bestaande toestanden, als een Latijnse enclave" beschouwde.¹⁴ Ook deze vereniging dreef mee op de Clarté-golf van die dagen. Op sociaal en politiek gebied waren de leden evenwel 'Vlaams' en ze wilden opkomen voor volledig eentalig onderwijs in Vlaanderen en tegen het bestaan van een Franstalige universiteit in Gent. Dit sterkte Mortier in zijn geloof in de Jeugdbeweging (een term die kennelijk inwisselbaar was met die van Jeugdgemeente).

"Als vroegere franskiljons en vroegere flaminganten samen kunnen gaan als jeugdbewegers, dan moet wel de vormende kracht van de Jeugdbeweging 'n zeer grote geworden zijn,"¹⁵

verzekerde hij tegenover Craeybeckx. Mortier hield niet alleen hem, maar ook de leden van de vroegere hoofdtraad van de Jeugdbeweging op de hoogte van zijn activiteiten. Toch dacht hij niet dat de Jeugdbeweging in zijn vroegere vorm kon blijven bestaan. Hij wilde ook met de katholieken gaan spreken, maar hier was het de vraag of het streven naar een nieuwe regeling van de 'verhouding ouder-kind' verenigbaar was met 'het dogma'. In september 1919 stond een jeugdmanifestatie in samenwerking met *De Goedendag* en Lumière gepland. Mortier wilde de Jeugdbeweging tevens voor de toelaatbaarheid van dienstweigering uit geweten laten ijveren, maar dat mocht niet

---

¹⁴. AMVC. Archief F. Mortier. M 826/B. Brief Sint-Mariaburg, 27 augustus 1919, Mortier aan Craeybeckx.

¹⁵. AMVC. Archief F. Mortier. M 826/B. Brief Sint-Mariaburg, 27 augustus 1919, Mortier aan Craeybeckx.

verwateren in individuele, anarchistische "*dienstweigerinjetjes*". De dienstplicht diende volgens hem niet afgeschaft te worden, maar wettelijk opgeheven in geval van gewetensbezwaren. Zolang er geen wettelijke regeling was, zouden de jongeren zich aan de dienstplicht onderwerpen. Die houding beschouwde hij als vergelijkbaar met die van de socialistten.¹⁶

Craeybeckx verzette zich niet principieel tegen de actie van Mortier om los van de bestaande Jeugdbeweging met een nieuwe vorm te beginnen, want de beweging van tijdens de oorlog bestond toch niet meer. Craeybeckx wilde blijkbaar vooral de link ervan met het activisme verbreken:

"Oef! Dat vervelend aktivisme! Kon ik het maar voor goed van mij afschudden. Dat is immers voorbij! 'k Wil liever strijden voor de toekomst – de J. Beweging, dan lijden voor het verleden: Het aktivisme!"¹⁷

Vanuit de gevangenis in de Antwerpse Begijnenstraat knoopte de 'politieke gevangene' Craeybeckx begin 1919 het vooroorlogse contact met de door hem vereerde Frederik Van Eeden per brief terug aan. Het was een antwoord op een brief die Van Eeden al gestuurd had op 5 mei 1915, maar die was blijven liggen tot het postverkeer weer was vrijgekomen. Toen Craeybeckx hem schreef, leefde hij in de verwachting spoedig zijn vrijheid te herwinnen. Hij zou dan zijn legerdienst vervullen en zich vervolgens in Amsterdam vestigen om er zijn 'hart en ziel' aan de Jeugdbeweging te geven. Hij hoopte een brug te kunnen slaan tussen de Vlaamse en de Nederlandse Vrije Jeugdgemeenten, hoewel aan beide kanten van de grens de jeugd hem wel met lamheid geslagen leek. Hij vertrouwde er echter op dat een handvol onverschrokken jonge krachten volstonden om tot resultaten te komen.¹⁸ Het draaide allemaal anders uit. Het door Van den Reeck georganiseerde derde jeugdcongres op 31 oktober 1919 liep net als de heruitgave van het leerlingenblad uit op een mislukking (Garré, 1986, 33). Evenmin kwam Craeybeckx al vrij.

De dood van Herman Van den Reeck, die op 11 juli 1920 tijdens een Vlaamse betoging naar aanleiding van de Guldensporenviering in Antwerpen was neergeschoten, kwam voor de nog in gevangenschap verkerende Craeybeckx, als voor zovelen van zijn Vlaamsgezinde tijdgenoten, als een schok. Hij noemde de overledene tegenover diens nabestaanden zijn 'dappere en

---

¹⁶. AMVC. Archief F. Mortier. M 826/B. Brief Sint-Mariaburg, 27 augustus 1919, Mortier aan Craeybeckx.

¹⁷. AMVC. ALC. C 397/B II. Brief Vorst, 31 augustus 1919, Craeybeckx aan Anna Mortelmans en F. Mortier. Zie i.v.m. met deze kwestie ook brief Vorst, 7 augustus 1919, Craeybeckx aan Mortelmans.

¹⁸. AMVC. ALC. C 397/B I. Brief Antwerpen, 12 januari 1919, Craeybeckx aan Van Eeden.

trouwe kameraad', met wie hij samen aan de Vlaamsche Jeugdbeweging had gewerkt.

"Ik durf niet verder schrijven... want wanneer ik denk aan de omstandigheden van Hermans overlijden, dan zou ik dingen schrijven die mijn brief ongetwijfeld zouden doen inhouden...".¹⁹

Eerder dat jaar was Craeybeckx' vader beschuldigd van het voeren van activistische propaganda en uitlokking van deportatie van landgenoten tijdens de oorlog. Hij belandde in voorhechtenis. Eén van de beschuldigingen in zijn dossier luidde ook dat hij tijdens de oorlog aan een vriend, die hem nu was komen belasteren, brochures als *Vlaanderen's Weezang* van de Antwerpse activist Lodewijk Severeysns had gegeven. Verder doken er verdachtmakingen over betrekkingen van vader Craeybeckx met de Duitse politie op.²⁰ Het is niet duidelijk in hoeverre het – al of niet vermeende – activisme van zijn vader Lode zelf in die beweging gedreven heeft.

De gevangenschap en broodroof van zijn vader, de suikerziekte van zijn moeder, de dood van Herman Van den Reeck, van zijn makker Jan Hainaut, die in zijn cel zelfmoord had gepleegd, en van de vooraanstaande activist Maarten Rudelsheim, maar vooral ondervoeding en een overmaat aan studie werden Craeybeckx wat teveel en mondden uit in een zenuwcrisis. Toch ging hij er prat op dat hij zijn 'ideële waarden' had hooggehouden en het niet had laten mangelen aan 'zedelijke kracht', hoewel veel jongelieden gebukt gingen onder melancholie door twijfel aan het geloof en aan de 'doelmatigheid van het heelal' en onder het 'donker smachten naar vrouwenliefde'.²¹ Het ging dus ook om een existentiële crisis.

Aan zijn activistisch avontuur hield hij alvast een eega over: Irma Lauwers, die zijn agressieve gedicht *De Daad* op 24 augustus 1918 had gedeclameerd en die hem later als lid van de 'opbeuringsdienst' *Wij willen*, een Vlaamsgezinde 'meisjesstudiekring', in de gevangenis van Vorst kwam opzoeken. Ze werkte toen als bediende bij de Nederlandsche Boekhandel (*Ibid.*, 35).²² De opbeuringsdienst zorgde voor bezoeken aan politiek veroordeelden. Lauwers stond eveneens in contact met Lodewijk Scharpé, de

---

¹⁹. AMVC. ALC. C 397/B II. Brief Leuven, 16 juli 1920, Craeybeckx aan de familie Van den Reeck.

²⁰. SAA. ALC. MA-KAB 102. Brieven Brussel, 27 december 1919, Craeybeckx aan Dosfel en Vorst, 13 februari 1920, Craeybeckx aan Dosfel.

²¹. AMVC. ALC. C 397/B III. Brief Leuven, s.d., Craeybeckx aan 'Beste Peetje' (zijn voogd).

²². Zie i.v.m. Lauwers en de opbeuringsdienst: AMVC. ALC. C 397/K. J. Struye, "Met heel Antwerpen én met Craeybeckx"; Van den Bergh & Leynen (1998, 2030-2031).

hoogleraar germanistiek in Leuven die veroordeelde ex-activisten moreel en financieel ondersteunde.²³ Anna Mortelmans drong op haar beurt bij Scharpé aan om zijn invloed te doen gelden bij de beheerraad van de Leuvense gevangenis, die in november 1920 moest beslissen over een vervroegde vrijlating van Craeybeckx. Mortelmans beweerde dat een socialistische volksvertegenwoordiger van Antwerpen bij een gunstig advies van deze raad een vrijstelling van de bevoegde minister kon verkrijgen.²⁴ Craeybeckx kwam op 28 januari 1921 vervroegd vrij. Daarop ging hij zijn militaire dienstplicht in Vilvoorde vervullen. Voor de Vlamingen van zijn afdeling vertaalde hij de instructies zodat ze het begrepen, voor de proeven slaagden en met verlof konden gaan (Florquin, s.d., 17-18). Hij leverde daarnaast inspanningen voor andere activisten die nog in gevangenschap verkeerden.²⁵

3. SOCIALISME EN FLAMINGANTISME

Na zijn vrijlating volgde Craeybeckx de vergaderingen van de Frontpartij, maar werd in 1921 of 1922 al lid van de BWP.²⁶ Tot dan had hij niet echt van een duidelijk socialistisch gedachtegoed blijk gegeven. De idee van broederlijkheid en gerechtigheid doorheen de eeuwen had hem niettemin al vroeg bewogen. De lectuur van Karl Marx, Hendrik Quacks studie *De socialisten*, de Engelse kunstenaar en would-be maatschappijhervormer John Ruskin, Frederik Van Eeden, de Nederlandse schrijver en socialist Carel Steven Adama van Scheltema, de Nederlandse anarchistische socialist Ferdinand Domela Nieuwenhuis, de Nederlandse schrijfster Henriëtte Roland Holst, een marxiste die eindigde bij het religieuze socialisme, en zelfs de Bergrede uit het Nieuwe Testament, had hem tot die visie gebracht of daarin bevestigd (Geldolf, 1999, 26). Volgens eigen zeggen was hij al sinds zijn 16 jaar een

---

²³ AMVC. ALC. C 397/B III. Brief Antwerpen, 29 december 1920, I. Lauwers aan professor Scharpé. Daarin dankt ze voor het warme onthaal met Kerstmis en voor wat hij tot dan toe voor Craeybeckx had gedaan.

²⁴ AMVC. ALC. C 397/B III. Brieven Antwerpen, 6 november en 19 november 1920, A. Mortelmans aan Scharpé.

²⁵ Bijvoorbeeld i.v.m. de Waalse activist dokter Limet. Zie AMVC. ALC. C 397/B II. Brief Ekeren, 4 mei 1922, Craeybeckx aan volksvertegenwoordiger Picard.

²⁶ Volgens Schmook (1977, 97) dateert Craeybeckx' lidmaatschap van 1921, maar volgens Geldolf (1999, 37) van 1922, een conclusie op basis van briefwisseling. Het AMSAB beschikt slechts over ledenlijsten van de BWP voor de periode vanaf de jaren 1950. De ledenlijsten van vóór de oorlog zijn mogelijk vernietigd bij de doelbewuste liquidatie van BWP-documenten met het oog op de nakende Duitse troepen in 1940.

socialist, hoewel dat de projectie kan zijn geweest van een oudere, dankzij het socialisme groot geworden politicus.²⁷ Van thuis had hij het socialisme alvast niet meegekregen. Hij werd christelijk opgevoed, maar is op 16 jaar zijn geloof verloren. Verwarde hij dat later met zijn 'socialisme' op zijn zestiende? Hij zag naar eigen zeggen nochtans niet af van het geloof in het bestaan van een God als zodanig. Hij beweerde dat Frederik Van Eeden, diens roman *De kleine Johannes* en zijn communistische gemeenschap in Walden hem van het socialisme hadden overtuigd. Net als Van Eeden wortelde Craeybeckx' overtuiging ook in het religieuze. Hij onderging daarnaast de invloed van de schrijver Rabindranath Tagore, hindoe en sociaal hervormer, en de filosoof Benedictus de Spinoza. Het streven doorheen de eeuwen naar gerechtigheid en broederlijkheid was volgens hem evengoed het ideaal van het socialisme als dat van het evangelie. Hij had het zelf over een 'crisis' die was uitgelokt doordat hij het onrecht ten aanzien van het Vlaamse volk inzag. Naar aanleiding daarvan begon hij met de lectuur van Marx en las hij over sociologie en socialisme (Florquin, s.d., 21-23). Allicht vanuit zijn algemeen filosofische en sociale inspiratie, die duidelijk dieper lag dan zijn strikt (partij)socialistische principes, heeft Craeybeckx de vergeestelijking en moralisering van de socialistische gedachte ondersteund en gestimuleerd. Dat bracht hem vanzelf dichterbij de katholieke wereld, waarmee hijzelf door zijn bewondering voor de Bergrede nooit had willen breken. Nochtans schreef de Vlaams-nationalist Leo Picard aan zijn goede vriend Herman Vos wat voor een enggeestige antiklerikale pseudo-intellectueel Craeybeckx volgens hem wel was. Hij had hem smalend horen praten over Vos, die toen van de Frontpartij naar de BWP overstapte, omdat hij zich wat te katholiek zou hebben opgesteld tijdens de verkiezingscampagne in 1932 die rond de schoolstrijd draaide (Geldolf, 1999, 61-62). Of Craeybeckx een bruggenbouwer tussen de katholieke en de socialistische wereld was, moet hier dus in het midden blijven. Van het verband tussen socialisme en Vlaamse Beweging echter heeft hij wel een punt gemaakt.

Thuis hadden ze het niet meer zo breed. In combinatie met zijn job als handelscorrespondent nam hij het secretariaat van het tijdschrift *De techniek* waar (Schmook, 1977, 97). Hij volgde enkele losse lessen aan de dan nog Franstalige rijkshandelshogeschool in Antwerpen, maar wilde toch liever zelf gespecialiseerde boeken bestuderen (Florquin, s.d., 18). Hij vatte het plan op om verder te studeren en koos voor rechten omdat hij vooral in maatschappijleer, economie en wijsbegeerte geïnteresseerd was. Hij wilde zelfs in het

---

²⁷. AMVC. ALC. C 397/D. H. De Coninck & P. Piryns, "Humo sprak met Lode Craeybeckx", *Humo*, 29 juli 1971, p. 18.

Nederlands examen afleggen. Van de centrale jury kreeg hij in 1919 het bericht dat hij in principe zijn examen wel in het Nederlands mocht afleggen, maar dat het daarom nog niet mogelijk was een jury samen te stellen die die taal machtig was.²⁸ Nog begin 1922 vroeg Craeybeckx aan Dosfel informatie over wat deze hem had gezegd over de mogelijkheid van een Nederlands examen voor de centrale jury. Daarin was hij zeer geïnteresseerd.²⁹ Daarop informeerde Borms bij Scharpé of hij geen jurist kende die Craeybeckx kon helpen met literatuur betreffende Belgische rechtstermen in het Nederlands omdat deze student zijn examens wilde afleggen in die taal. Het probleem bestond erin dat de Noord-Nederlandse termen niet altijd overeenstemden met de situatie in België. Dosfel, ook een jurist, kon daarbij niet helpen omdat hij met de materie niet meer vertrouwd was.³⁰

In 1924 werd Craeybeckx deeltijds en in 1925 voltijds redacteur van de rubriek Buitenland bij *De Volksgazet*, het orgaan van de Antwerpse socialisten. Huysmans tekende mee voor het uitgesproken Vlaamsgezinde profiel van *De Volksgazet* en haalde verschillende andere ex-activisten, zoals Emmanuel De Bom, Flor Mielants, Albert Van Laar, binnen. De Vlaamsgezinde socialist Willem Eekelers was er hoofdredacteur. Aan hem schreef Craeybeckx dat hij een jaar bij de Centrale voor Arbeidersopvoeding in Brussel aan de slag kon gaan, maar dat hij liever wilde werken voor *De Volksgazet* in Antwerpen. Daarmee bedoelde hij vooral de noordelijke polderstreek, waar hij in het politieke en culturele leven actief wilde zijn. Dat begreep Eekelers toch als Antwerpenaar en Vlaming, zo Craeybeckx.³¹ Als redacteur van de rubriek Buitenland ondernam Craeybeckx meerdere reizen, onder meer naar Frankrijk, Engeland, Duitsland, Zwitserland en Nederland. Vooral de Scandinavische landen trokken hem aan en hij zou er zijn hele leven een boontje voor blijven hebben (Garré, 1986, 37).

Op 5 april 1925 werd hij als derde opvolger voor een socialistische volksvertegenwoordiger verkozen. Ten gevolge van het verlies van zijn burgerrechten kon hij echter niet zetelen. Pas met de wet van 19 januari 1929, de

---

²⁸ SAA. ALC. MA-KAB 102. Brief Craeybeckx aan Dosfel. Brussel, 27 december 1919.

²⁹ SAA. ALC. MA-KAB 102. Brief Vilvoorde, 4 januari 1922, Craeybeckx aan Dosfel. Craeybeckx bezocht Dosfel in januari 1922 in Dendermonde. Hij vroeg hem (toen?) om raad in verband met zijn studie voor het doctoraat in de rechten dat hij wilde behalen voor de centrale jury. Zie De Bruyne (1967, 380).

³⁰ AMVC. ALC. C 397/B III. Brief 22 december 1922, Borms aan Scharpé (kopie). Borms citeerde daarbij uit de brief van Craeybeckx zelf. Borms dankte Scharpé om zijn gezin uit te nodigen voor het Kerstfeest.

³¹ SAA. ALC. MA-KAB 102. Brief s.d., Craeybeckx aan Eekelers. Verschillende brieven hier van Craeybeckx aan Eekelers gaan ook over de baan bij *De Volksgazet*.

zogenaamde 'uitdovingswet', kreeg hij zijn burgerrechten terug (Garré, 1986, 40; Florquin, s.d., 20). Dat gaf Craeybeckx in een terugblik als reden voor zijn terugtrekking op, hoewel zijn geloofsbrieven, wel te verstaan als opvolgend en niet effectief kamerlid, op 29 april in de Kamer waren aanvaard. De voorzitter van de Kamer maakte onmiddellijk daarop bekend dat Craeybeckx per brief ontslag nam (Geldolf, 1999, 49-50).³²

In 1928 behaalde hij op 31-jarige leeftijd de graad van doctor in de Rechten voor de Centrale Examencommissie. Pas vanaf 1932 was hij ingeschreven aan de Antwerpse balie, waar hij een succesvol assisenpleiter werd, zoals zijn jeugdvriend Victor in die jaren. Ondertussen gaf hij les aan de Arbeiders-hogeschool in Ukkel in staatshuishoudkunde en elementen van het recht. Craeybeckx wist zich bij de socialisten een naam als onderlegd intellectueel te maken.

In 1932 trad Craeybeckx in de gemeenteraad van Deurne en bond er zich in 1933 de burgemeestersjerp om. Nog in 1932 kwam hij voor de tweede maal en deze keer rechtsgeldig in de Kamer. Zijn baan bij *De Volksgazet* gaf hij toen op. Herman Vos, die in 1933 naar de BWP overstapte, nam deze taak over. Op aanraden van Eekelers wijdde Craeybeckx zich aan de advocatuur omdat hem dat onafhankelijk maakte en hij het kon combineren met een politieke loopbaan. Hij moest voor zijn goedlopende advocatenpraktijk al snel een beroep doen op medewerkers. Eén van de eersten onder hen was Jan Brans, een fel Vlaams-nationalist en antibelgicist die een prominent lid werd van het VNV (Vlaams Nationaal Verbond) en mettertijd ook antisemitische ideeën begon te verkondigen. Pas in 1942 verliet hij Craeybeckx' kantoor om zich volledig toe te leggen op het hoofdredacteurschap van de VNV-krant *Volk en Staat* (Florquin, s.d., 18-20; Garré, 1986, 48-50; Geldolf, 1999, 117-118).³³

Het beeld dat Craeybeckx als naoorlogse *éminence grise* ophing van het verband tussen sociale en Vlaamse beweging liet uitschijnen dat het 'twee verschijningsvormen van eenzelfde sociaal idealisme' waren. Pater Strackes *Arm Vlaanderen* en de Vlaamse romans toonden dat volgens hem al aan. Hij had het over het contrast van de 19e eeuw met de middeleeuwse gilden en ambachten. Sociale en economische verlossing zag hij als de weg naar

---

³². Zie ook *Annales parlementaires de Belgique. Session législative extraordinaire de 1925. Chambre de représentants*, Bruxelles, 1925, p. 11. De reden waarom Craeybeckx dit deed is niet duidelijk. Misschien wilde hij en/of zijn partij niet het risico lopen dat zijn geloofsbrieven alsnog ongeldig zouden verklaard worden aangezien hij zijn politieke rechten nog niet had teruggekregen.

³³. De Arbeidershogeschool zou er in 1921 volgens Garré (1986, 48) gekomen zijn op initiatief van de ex-activistische flaminganten Emmanuel De Bom en Flor Mielants.

culturele verheffing van het Vlaamse volk, algemeen stemrecht als een voorwaarde voor de taalwetten (Florquin, s.d., 28-30). Niet alleen de eigen radicale Vlaamsgezindheid van zijn jeugdijaren, maar ook de invloed van de Vlaamsgezinde socialisten Huysmans, Eekelers en Hendrik De Man heeft hier een rol gespeeld. Op Craeybeckx' demanisme kom ik nog terug.

Onder welke invloed ook, Craeybeckx maakte zich de officiële BWP-opvatting over de taalkwestie eigen: cultuurautonomie in een voor het overige Belgische eenheid. Op 8 mei 1929, het jaar van het *Compromis*, hield Craeybeckx in een radiotoespraak voor de Socialistische Arbeiders Radio Omroep voor Vlaanderen (SAROV) zijn luisteraars voor dat het 'taal- en rassenvraagstuk' in België een oplossing in een geest van rechtvaardigheid en broederlijkheid moest vinden.³⁴ Craeybeckx hield zich als BWP'er blijkbaar angstvallig aan de partijlijn, ook wat de taalkwestie betrof. Op een uitnodiging in 1929 voor de stichtingsvergadering van de Kommissie voor Hooger Onderwijs in Vlaanderen, antwoordde hij dat het een uitstekend initiatief was, maar dat hij niet kon meewerken omdat de commissie geen rechten wilde geven aan taalminderheden in Vlaanderen. Craeybeckx vond dat 'echte' taalminderheden, in tegenstelling tot 'zogenaamde' taalminderheden, een statuut moesten kunnen krijgen dat voortvloeide uit 'internationale rechtsbegrippen'. Al liet hij in het midden of dergelijke minderheden in Vlaanderen aanwezig waren. 'Vlamingen' hadden in elk geval geen recht om ander dan Vlaams onderwijs te eisen. Daarmee liep hij netjes in de pas van de eerste versie van het *Compromis des Belges*, dat nog faciliteiten voor minderheden voorzag, en ook wel van het door Huysmans gehuldigde cultureel autonomisme van de Austromarxisten. Tegelijk redeneerde Craeybeckx toch wel etnisch waar hij het had over 'Vlamingen' in de zin van 'echte' leden van de Vlaamse cultuur en over 'echte' minderheden.³⁵

Datzelfde jaar trok hij op reportage in Wallonië, waar hij de taal-, werk- en leefsituatie van de Vlamingen ging bestuderen. Het bleek allemaal niet zo rooskleurig te zijn.³⁶ De Vlamingen waren er wel meer welkom dan vroeger, toen ze er nog doorgingen voor concurrenten voor de Waalse arbeiders omdat ze tegen lagere lonen werkten. Nu was er echter een arbeidstekort, niet het

---

³⁴ Craeybeckx (L.), "De arbeidersbeweging. Rede voor Sarov uitgesproken op 8 mei 1929", *Twee radio-reden*, (De Wilde Roos VII, no. 10 (oktober 1929)), Brussel, 1929, p. 6.

³⁵ AMVC. ALC. C 397/B I. Brief Antwerpen, 19 oktober 1929, Craeybeckx aan Kommissie voor Hooger Onderwijs in Vlaanderen.

³⁶ Craeybeckx (L.), "Op reportage in Wallonië", *De Volksgazet*, 4-17, 19-20 oktober, 7, 9-10 november 1929.

minst in de Waalse mijnen, dat de Vlamingen konden aanvullen.³⁷ Craeybeckx stelde ook vast dat de Waalse gemeenten vaak meer over hadden voor de technische opleiding van hun jeugd. Hij bekeek het lot van de Vlamingen in Wallonië evengoed als socialist: doordat de daar werkende Vlaamse arbeiders vaak pendelden had de vakbond minder vat op hen. Er waren minder Vlamingen bij een vakbond aangesloten en vaak waren ze nog gelovig. Dat verdiende volgens Craeybeckx bijzondere aandacht.³⁸ Antiklerikalisme was hem dus zeker niet vreemd. Voor het overige verscheen de Vlaamse kwestie hier in het licht van de taalrechten en het socialisme. Van een specifiek Vlaamse agenda op sociaal of economisch gebied was er geen sprake.

Craeybeckx had in het socialisme blijkbaar een hefboom voor de Vlaamse strijd gevonden (Garré, 1986, 37-38). Hij identificeerde zich voortreffelijk met de socialistische zaak. Terwijl hij kort na zijn vrijlating nog vergaderingen van de Frontpartij had bezocht, vaarde hij op het BWP-congres van 1930 uit tegen de Fronters die 'reactionaire wapens uit de Vlaamse strijd' smeedden, zich radicaal voordeden met reactionaire bedoelingen en voor Vlaanderen even grote militaristen zouden zijn als de allerergste Belgische patriotten (Geldolf, 1999, 69). De tijdens de oorlog nog weinig gearticuleerde onvrede van een adolescent met de wereld van de ouderen, had zich in die gevaarlijke tijden uitgeleefd op politiek terrein. Zelden worden rijpingscrisisen van jongvolwassenen zo zwaar bestraft. Bij andere figuren heeft die keiharde repressie geresulteerd in de verharding van hun Vlaams-nationalistische overtuigingen. Bij Craeybeckx heeft het een uitweg gevonden in het socialisme. Dat was echter niet alleen een kwestie van overtuigingen, de BWP bood hem ook gewoon de opportuniteit om opnieuw te beginnen.

In opdracht van de BWP schreef Craeybeckx ter gelegenheid van het Belgische eeuwfeest in 1930 het boek *Honderd jaar burgerlijke democratie*, waarvan in 1931 een Franstalige versie verscheen. Hij kreeg in zijn partij lof voor deze toepassing van de 'marxistische methode' op de geschiedschrijving. Het socialistische patriottisme was toen gericht op het behoud van het eigen land mét zijn democratische instellingen. Het aanvankelijk burgerlijk-elitaire België van 1830, waar de kapitalist de proletariër verdrukt had, was geen huis voor de arbeiders geweest. Het democratisch geworden België daarentegen was dat wel. Het 'primaire patriottisme', gericht op de onafhankelijkheid van het land die het proletariaat en de BWP ook belangrijk vonden en bij andere

---

³⁷. Craeybeckx (L.), "Op reportage in Wallonië. De Vlaamse Zwoeger bij de Walen. Hoe hij er zijn Arbeidskracht bood", *De Volksgazet*, 17 oktober 1929, p. 1.

³⁸. Craeybeckx (L.), "Op reportage in Wallonië. De Vlaming en de Organisaties. Hij heeft zijn eigenaardige Mentaliteit", *De Volksgazet*, 19-20 oktober 1929, p. 1.

volkeren wilden respecteren, werd pas een 'secundair patriottisme' als de arbeiders zich in dat onafhankelijke land ook gelukkig konden voelen.³⁹ Die kant ging het op en daarom wilden de socialisten het eeuwfeest van de staat in 1930 meevieren, in tegenstelling tot 75 jaar België in 1905 (Vanschoenbeek, 1997, 249). Toen had Huysmans nog gesproken van een 'gestolen revolutie' en zelfs in 1929 had Maurice Bologne dat nog eens herhaald.

Craeybeckx ging in zijn gelegenheidswerk de tegenstelling tussen de Belgische natie en de Vlaamse en Waalse 'volksnationaliteiten' niet uit weg. De oplossing die hij daarvoor in het verschiet zag liggen bestond in de mogelijkheid voor Vlaanderen en Wallonië om "hun eigen landaard volledig en onbelemmerd te ontwikkelen".⁴⁰ Zelfs in zijn toespeling op de 'gestolen revolutie' klonk een Vlaams accent door:

"De eerloze houding van de hogere standen, overigens, was geen nieuwigheid. Voorheen hadden zij niet gearzeld de onderdrukkende macht van vreemde vorsten te gebruiken voor het instandhouden van hun voorrechten. Zoo de Leliaarts in de 13^e en de 14^e eeuw" (*Ibid.*, 18).

Hij verwees hier naar het boekje *De Guldensporenslag en de Klassenstrijd in Vlaanderen tijdens de middeleeuwen* van Albert Van Laar dat in 1924 bij de coöperatieve uitgeverij De Wilde Roos in Brussel was verschenen. Albert Van Laar was een Gentse oud-activist die door de Antwerpse socialisten terug was opgevestigd en in 1928 directeur werd van het Antwerpse stadsonderwijs. In Gent had hij daarvoor geschiedenis en aardrijkskunde onderwezen in de normaalscholen (Catteeuw, 2005, 131). In plaats van de Guldensporenslag voor te stellen als een 'slachting in een moeras', zoals traditioneel gebeurde, wilde hij aantonen hoe het een klassenstrijd was geweest. Het productieproces in de middeleeuwse steden had geleid tot een klassenonderscheid tussen poorters die de grondstoffen in handen hadden en de ambachtslieden die alleen met hun handenarbeid hun brood konden verdienen. Zij waren als Klauwaerts slechts een tactisch verbond met de graaf van Vlaanderen aangegaan, net als de eersten dat hadden gedaan met de Franse koning. Zo ging er achter het conflict tussen de Vlaamse graaf Gwijde van Dampierre en de Franse koning Filips de Schone een klassenstrijd schuil. Hoewel Van Laar Hendrik Conscience ongelijk gaf 1302 een 'rassenstrijd' te noemen, erkende hij wel het talige aspect ervan. Vlaams wás democratisch, want van het volk.

---

³⁹ Craeybeckx (L.), *Honderd jaar burgerlijke democratie*, Brussel (De Wilde Roos), 1930, pp. 345-347.

⁴⁰ Craeybeckx (L.), *Honderd jaar burgerlijke democratie*, Brussel (De Wilde Roos), 1930, p. 349.

Van Laars historisch materialisme deed hem andere facetten dus niet uit het oog verliezen. 'Nationale verdrukking' en verfransing konden de economische verdrukking voor de arbeiders nog erger maken. Het was voor de Vlaamse arbeiders allemaal reden genoeg om elk jaar de Guldensporenslag te herdenken. Van Laar was ook weer niet de eerste socialist om in de middeleeuwse Vlaamse steden haarden van democratie te zien. Al eind jaren 1880 hield de krant van de Gentse socialisten *Vooruit* die periode voor als een voorbeeld voor de strijd om het algemeen stemrecht. Ook de Vlaamse socialisten, en niet alleen de Vlaamse katholieken, koesterden de 'Vlaamse' middeleeuwen en hun gildewezen, al gaven ze er een andere invulling aan. Voor hen ging het om *democratische* in plaats van *christelijke* middeleeuwen (Van Ginderachter, 2005, 134, 145).

Craeybeckx' benadering lag in deze lijn en kwam neer op *Verfassungspatriotismus* met een geut Herder. Het ging om hetzelfde motief als bij andere Vlaamsgezinden die de taalgrens in Vlaanderen als sociale grens beschouwden. Met dit motief zag Craeybeckx kans om in deze officiële BWP-publicatie de Vlaamse strijd voor eigen taal en cultuur voor te stellen als een onderdeel van de socialistische strijd die van de natie een huis voor het hele volk zou maken. Zijn analyse van de Vlaamse zijde van deze kwestie was grotendeels een sociale analyse. Aan de hand van Lodewijk De Raet, de eerste die een systematische analyse van economie en Vlaamse Beweging gemaakt had, legde hij een verband tussen de hoge pachtprizen en de 'Fransmans', de Vlamingen die hun brood in Noord-Frankrijk moesten gaan verdienen.⁴¹ In heel België had er weliswaar een 'witteboordenproletariaat' bestaan, een marxistische term die doelde op de lagere middenklasse die niettegenstaande haar meer intellectuele werk even afhankelijk was van het kapitalisme. De toestand voor de Vlaamse geestesarbeiders was echter nog erger geweest omdat wetenschap en literatuur er bedreven werden in een taal die het volk niet verstond. Met Pater Stracke, maar ook de schrijvers Hendrik Conscience, Stijn Streuvels, Raymond Steins, Cyriel Buysse, Piet Van Assche had hij het eveneens over de zedenverwildering en het gebrek aan beschaving. Toch waren zij blijven stilstaan bij slechts flamingantische oppervlakkigheid, terwijl alleen organisatie en strijd redding konden brengen. Het ging uiteindelijk toch om een arbeiderskwestie en de ontvoogding van de arbeiders moest het werk zijn van de arbeiders zelf.⁴² Evenmin beschouwde

---

⁴¹ Craeybeckx (L.), *Honderd jaar burgerlijke democratie*, Brussel (De Wilde Roos), 1930, pp. 166, 172.

⁴² Craeybeckx (L.), *Honderd jaar burgerlijke democratie*, Brussel (De Wilde Roos), 1930, pp. 214-217.

hij het principe van de culturele autonomie voor Vlamingen en Walen als een eindpunt. Slechts het socialisme was in staat om een echt vaderland te scheppen om nog meer lief te hebben.⁴³

De versmelting van Vlaams en socialistisch trok hij door in de bevindingen die hij in 1931 na een campagne in Limburg op papier zette in *Het zwarte Limburg*. Hij pleitte zowel voor een Vlaams als socialistisch Limburg. Hij was zeker niet de enige die het belang van de verovering van dit blijkbaar opkomend industriegebied begreep. De industrialisering bracht echter wel de verfransing ervan met zich mee en ideologisch hadden de katholieken deze streek in hun greep. Voor de Vlaamse socialist Craeybeckx betekende dat een tweefrontenoorlog.

Craeybeckx kon zich niet alleen zijn Vlaamse ideeën veroorloven, hij werd ervoor geprezen. Tijdens de gemeenteraadsverkiezingen van 1932 schilderden de katholieken van Deurne Craeybeckx in een manifest af als een 'oud-activist'.⁴⁴ De socialisten zeiden het anders: "Hij heeft een prachtig verleden als strijder voor de Vlaamsche gedachte". Zij vielen zelf dan weer de katholieken en de Frontpartij, hun coalitiepartner, aan. "Weg met het Klerikaal-Fronters geknoei!"⁴⁵ In 1927 al had de socialist Walter Schevenels in de Deurnse gemeenteraad een motie ingediend voor amnestie aan de activisten. Die motie was daar op twee stemmen na algemeen aanvaard. Schevenels zelf was als hoofdredacteur van het blad *De Nieuwe Tijd* tijdens de oorlog in aanraking gekomen met het activisme. Dat orgaan van de zogenaamde 'minderheidssocialisten' had aangestuurd op beëindiging van de oorlog en zelfbestuur voor Vlaanderen (Geldolf, 1999, 61; Claeys-Van Haegendoren, Debrouwere & Vandeweyer, 1998, 2207). Ironisch detail: Firmin Mortier trok bij de verkiezingen van 1932 in Deurne de lijst van de Frontpartij (Geldolf, 1999, 61). Een pamflet over de extreem-linkse militant Simoens die ook gevangen had gezeten wegens activisme, raketten Craeybeckx' activistisch verleden eveneens op, maar legde de nadruk op diens 'arrivisme'. "Van activist tot trouwen Belg, omwille van het smeer".⁴⁶

---

⁴³ Craeybeckx (L.), *Honderd jaar burgerlijke democratie*, Brussel (De Wilde Roos), 1930, p. 350.

⁴⁴ SAA. ALC. MA-KAB 95. Map: Deurne 1932 Verkiezingszaken. *Socio's... en garde!* Het gaat om een manifest van de katholieken tijdens de gemeenteraadsverkiezingen van 1932.

⁴⁵ SAA. ALC. MA-KAB 95. Map: Deurne 1932 Verkiezingszaken. "Met Lode Craeybeckx aan 't hoofd, naar de Verovering van het Gemeentehuis!", *De vuurtoren*, VII, (augustus 1932), no. 8, pp. 1-2.

⁴⁶ SAA. ALC. MA-KAB 95. Map: Deurne 1932 Verkiezingszaken. *Craeybeckx of Simoens*. Dit pamflet kwam blijkbaar van extreem-linkse zijde. Onder rode ex-activisten kon het tot scherpe verdeeldheid komen. Nadat de redactieleden van de extreem-linkse *De Socialistische*

Eens Craeybeckx het burgemeesterschap had binnengehaald bleef de band tussen socialisme en Vlaamsgezindheid een thema. "Overall hingen vlaggen, roode, Vlaamsche, en ook zelfs zeer veel nationale", meldde *De Volksgazet*, alsof het toch wat merkwaardig was dat ook hier en daar een Belgische driekleur wapperde.⁴⁷ Het zegt iets over het natiebewustzijn bij de socialisten in het Antwerpse. Een aantal brieven-schrijvers feliciteerden Craeybeckx met de stappen in zijn politieke carrière in 1932-1933 en legden daarbij het verband met zijn Vlaamsgezindheid. De dag na zijn overwinning bij de gemeenteraadsverkiezingen in Deurne vernam hij van een correspondent dat deze bereid was om zich in de rangen van de socialisten te scharen op dezelfde dag dat de Vlaamse kwestie was opgelost.⁴⁸ Die Vlaamse kwestie betekende hier dus de taalkwestie, waarvoor het socialisme volgens deze brieven-schrijver geen oplossing bood. Van zodra het echter om maatschappelijke aangelegenheden ging, vond hij het socialisme wel de juiste keuze. Als Kamerlid mocht Craeybeckx, nu de Vlaams Nationale groep verzwakt was en Vos – wegens zijn overstap naar de BWP – daarin ontbrak, niet vergeten dat hij ook ooit in het activisme had gestaan.

"Ik hoop van harte dat Gij nog niet zoo verpolitiekt zoudt zijn, dat Gij onze idealen van Johannes-Kringen, Vlaamsche Bonders en Jeugdgemeentenaren (ik zal het nu zoo maar zeggen) zoudt hebben vergeten."

Met andere woorden: hij mocht geen 'arrivist' worden. Het 'Vlaams rechtsherstel' moest doorgaan en Craeybeckx moest in het parlement waken "vooral op de Kultureele belangen van ons begaafd – maar al te dikwijls als minderwaardig behandeld volk". Craeybeckx moest zich onderscheiden van de andere socialisten.

Strijd in botsing waren gekomen met de BWP en de Antwerpse afdeling ze had uitgesloten, speelde Jef Van Extergem, die nog samen met Craeybeckx en Borms gelucht was in de gevangenis van Leuven-Centraal, het familieverleden van Lode Craeybeckx tegen hem uit. Diens vader had negen maanden gevangenisstraf opgelopen en zijn baan als Ekerse politiecommissaris verloren wegens verklikking aan de Duitsers, zo heette het. Vader Craeybeckx had later een belangrijke betrekking gekregen bij het Kooperatief Verbond (Geldolf, 1999, 67).

⁴⁷ SAA. ALC. MA-KAB 95. Map: Deurne 1932 Verkiezingszaken. "Grootsche Inhuldiging van Pgt. Lode Craeybeckx als Burgemeester van 't Roode Deurne", *De Volksgazet*, 18 april 1933, p. 1.

⁴⁸ SAA. ALC. MA-KAB 95. Map: Deurne 1933 Benoeming Burgemeester. Brief 10 oktober 1932, Julius De Rycke (Ekeren) aan Craeybeckx.

"Tegenover het te dikwijls al te materialistische optreden van de socialistische politiekers zult Gij tegenwicht kunnen vormen."⁴⁹

Een rode kameraad uit Thuillies, in Henegouwen, vond het droevig dat er bij de parlamentsverkiezingen van 1932 in heel Limburg geen socialist was verkozen. Hij gaf Craeybeckx gelijk dat hij voor Vlaamse rechten vocht, maar raadde de Vlamingen aan om zoals de Walen voor links te kiezen omdat daar de mensen stonden die hun grieven wilden oplossen: "Car réellement si la Wallonie était autonome elle aurait un gouvernement socialiste".⁵⁰ Een oude vriend uit de Ekerse blauwvoeterij voelde de overwinning van Craeybeckx aan als een antwoord op het onrecht dat hen was aangedaan.⁵¹ Enkele dagen voor de eedaflegging van Craeybeckx als burgemeester stuurde een onderwijzer uit Deurne een gedichtje met onder meer de regels:

"Draag uw ambt met trots en fierheid,
Waardig, lijk 't een Vlaming past".⁵²

De voorzitter van de Antwerpse tak van het Algemeen Nederlandsch Verbond zei toen Craeybeckx' genegenheid voor het ANV te kennen en te weten dat "onze culturele waarden" in goede handen waren.⁵³ Een andere Deurnenaar hoopte onder Craeybeckx' bestuur de leeuwenvlag steeds op zijn ereplaats te vinden en

"binnen zes jaar u nogmaals te kunnen gelukwensen om al hetgeen ge zult verwezenlykt hebben voor ons cultureel arme Vlaamsch volk".⁵⁴

Deze Vlaamse gevoeligheden beperkten zich niet tot Deurne of Huysmans' 'schoon verdiep', maar beroerden ook Craeybeckx' ouderlijke thuishaven Ekeren, waar hijzelf mee aan de kar van het socialisme trok. Toen de katholieke

---

⁴⁹ SAA. ALC. MA-KAB 95. Map: Deurne 1933 Benoeming Burgemeester. Brief Luxemburg, 30 november 1932, Leo De Smet (in Luxemburg even voor ambtsbezigheden) aan Craeybeckx.

⁵⁰ SAA. ALC. MA-KAB 95. Map: Deurne 1933 Benoeming Burgemeester. Brief Thuillies (Henegouwen), 1 december 1932, René Lempereur aan Craeybeckx.

⁵¹ SAA. ALC. MA-KAB 95. Map: Deurne 1933 Benoeming Burgemeester. Brief Oude God, 12 december 1932, Peeters aan Craeybeckx.

⁵² SAA. ALC. MA-KAB 95. Map: Deurne 1933 Benoeming Burgemeester. Brief Deurne, 21 maart 1933, J. Vermeiren (onderwijzer) aan Craeybeckx.

⁵³ SAA. ALC. MA-KAB 95. Map: Deurne 1933 Benoeming Burgemeester. Brief Deurne, 22 maart 1933, Modest Lauwerijs aan Craeybeckx.

⁵⁴ SAA. ALC. MA-KAB 95. Map: Deurne 1933 Benoeming Burgemeester. Brief Deurne, 16 april 1933, dokter J. Prové aan Craeybeckx.

kandidaat er in 1933 opnieuw burgemeester dreigde te worden dankzij de zetel van één Vlaams-nationalist appelleerden de socialisten aan uitgerekend het Vlaamse sentiment van de inwoners van Ekeren, en wel door het in verband te brengen met de klassenstrijd.

"Uwe belangen van Vlaming-zijn worden door ons alléén met succes verdedigd, omdat wij door onzen ijzeren tucht, die middelen bezitten om de Vlaamsche belangen, die allen hun oorzaak vinden in den klassenstrijd, te doen zegevieren."⁵⁵

De Ekerse socialisten beweerden dat alleen zij in de gemeenteraad voor algemene amnestie waren en dat het minimumprogramma voor hen echt een minimum was.⁵⁶ Ook vonden ze het nuttig om in het katholieke Vlaanderen te betogen dat het evangelie en het socialisme verzoenbaar waren.⁵⁷ De jaren daarvóór hadden ze evenmin nagelaten de Vlaamse trom te beroeren. Ze beweerden dat ze de Vlaamse zaak belangrijk vonden, maar dat de 'economische kwestie' dat evenzeer was. Het één bleef hier dus toch nog onderscheiden van het ander: niettegenstaande bovenstaand citaat dat de oorzaak van de Vlaamse kwestie bij de klassenstrijd legt, was van een expliciete identificatie tussen 'Vlaams' en het socialistische sociaal-economische programma hier geen sprake. Wel zetten ze de *samenhang* tussen politieke democratisering en vervlaamsing in de verf: dankzij het algemeen enkelvoudig stemrecht was het parlement er Vlaamser op geworden en waren veel franskiljons 'buitengezwierd'.⁵⁸ In 1931 riepen ze op tot de herdenking van de Guldensporenslag op 11 juli.⁵⁹

Op het eerste Vlaams Socialistisch Congres anno 1937 in Antwerpen, een manifestatie om te midden van verrechtsing en Vlaamse radicalisering te bewijzen dat er een sterk Vlaams socialisme bestond, knoopte Craeybeckx weer aan bij zijn activistisch verleden met zijn oproep tot algehele amnestie

---

⁵⁵. SAA. ALC. MA-KAB 98. Aan de bevolking van Ekeren. Mededeeling Nr. 1 (januari 1933) van de Belgische Werklieden Partij, afdeling Ekeren.

⁵⁶. SAA. ALC. MA-KAB 98. "Geachte dorpsgenooten", verkiezingspamflet voor de verkiezingen van 10 oktober [1926].

⁵⁷. SAA. ALC. MA-KAB 98. s.d., pamflet van de socialistische werkersbond Ekeren: *Gedoopten en niet-Gedoopten*.

⁵⁸. SAA. ALC. MA-KAB 98. J.V., "De Vlaamsche zaak onze zaak!", *Polder en Hei. Orgaan van de Werkersbonden van den Kantons Eeckeren, Santhoven en Brecht*, IV, (februari 1929), no. 5, p. 1. Vanaf maart 1928 verzorgde Craeybeckx de correspondentie en vanaf mei 1928 de redactie van dit blad.

⁵⁹. SAA. ALC. MA-KAB 98. "Kameraden! Op 5 Juli allen naar Brasschaet. Op 11 Juli allen den Guldensporenslag herdacht!", *Polder en Hei*, VI, (juli 1931), no. 8, p. 1.

voor de 'activistische idealisten'.⁶⁰ In 1939 schreef hij het *Manifest van Antwerpen*. Daarin liet een reeks Vlaamse prominenten onder aanvoering van Camille Huysmans en Frans Van Cauwelaert aan de Franstaligen weten dat ze zich met Vlaamse culturele aangelegenheden niet te bemoeien hadden. Ze deden dat naar aanleiding van een regeringscrisis over de benoeming van de ex-activist dokter Adriaan Martens in de kersverse Vlaamse Academie voor Geneeskunde.

Een merkwaardige vermenging van democratische en historiserende Vlaamsgezindheid deed zich voor waar Craeybeckx pogde om de identiteit tussen Vlaamse en democratische gezindheid aan te tonen. Hij beweerde dat de ruggengraat van de Belgische democratie in Vlaanderen was gegroeid, en wel tijdens de middeleeuwse stedenrij. De Vlaamse steden waren de 'bakermat van de eerste vrijheidsvormen' geweest, "sterker en zuiverder dan deze van de *'Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen'*". Bij katholieke flaminganten en Vlaams-nationalisten was het niet ongebruikelijk dat ze ronduit tegen '1789' gekant waren, maar het beantwoordt niet aan het geijkte beeld van een socialist dat hij de verworvenheden van de Franse Revolutie wilde overtroeven met een oudere 'Vlaamse' democratie, die 'sterker' en 'zuiverder' was geweest. Wat bedoelde hij met die laatste twee termen? Het is niet helemaal duidelijk, maar het ligt voor de hand dat Craeybeckx ermee alludeerde op de link tussen deze 'autochtone' democratie en de Vlaamse taal en cultuur, een band die sinds de Franse Tijd verbroken was. Hoe dan ook had Vlaanderen volgens Craeybeckx dankzij de democratie – lees: de door de socialisten bevochten uitbreiding van de aanvankelijk elitaire Belgische democratie – het algemeen stemrecht gekregen. Zonder algemeen stemrecht bleef het overheerst door kasteelheren en fabrieksbazen, beiden even 'volksvreemd' als *'Vlaamschonkundig'*. Waren Mazaryk of Pilsudski eerst nationale of eerst sociale strijders, dan wel het ene omdat ze ook het andere waren, zo vroeg hij zich luidop af. Hij vermeldde daarbij niet dat Hendrik De Man in zijn boekje *Nationalisme en Socialisme* uit 1932, dat op jonge Vlaamse socialisten een grote invloed uitoefende, de Poolse nationalistische dictator Pilsudski had afgedaan als een autoritaire nationalist.⁶¹

---

⁶⁰ Craeybeckx (L.), "Amnestie te verleen aan Vlaamsche politiek en administratief veroordeelden", *Belgische Werklieden Partij, Het eerste Vlaamsch Socialistisch Congres 20-21 maart 1937*, Deurne-Antwerpen, 1937, pp. 55-57.

⁶¹ SAA. ALC. MA-KAB 1464. Tekst over de "*betooging, die de Vlaamsche socialisten op West-Vlaamschen grond gaan houden*". Het gaat hier allicht om de socialistische Gulden-sporenviering van 1937, 1938 of 1939. Craeybeckx speelde eveneens de Vlaamse openheid naar buiten uit in de context van de toen ook onder Vlaamse socialisten aan de gang zijnde

De fundering van mensenrechten op de Vlaamse identiteit kwam nog voor. Nadat de Vlaamse Conferentie der Balie van Antwerpen in 1939 tot de uitsluiting van de joodse confraters had beslist, met Craeybeckx als één van de tegenstemmers, eiste *De Volksgazet* dat deze 'nazibeslissing' werd vernietigd. Een argument daarbij was dat de "schoone tradities van het Vlaamsche volk" dat vereisten.⁶² Nationale tradities, het kon kennelijk voor veel worden ingeroepen.

4. VLAMING ZONDER COMPLEXEN?

Had Craeybeckx zijn weg gevonden in een, min of meer demanistisch, socialisme dat ook Vlaams was? Het lijkt er sterk op en toch werpt alvast één merkwaardig egodocument een ander licht op de gevoelens die hijzelf had bij zijn Vlaamse identiteit.

Waarschijnlijk al van in de gevangenis begon Craeybeckx met het maken van taal oefeningen in kleine notitieboekjes, een gewoonte die hij volhield toen hij na de oorlog burgemeester van Antwerpen was geworden en allicht tot aan zijn dood. Het gaat niet alleen om Nederlandse, maar soms ook Franse exercities.⁶³ Te midden van deze ter oefening neergepende woorden en zinnen duiken er soms gedachten op die iets verraden van zijn redeneringen, zoals de parallelle die hij zag tussen verfransing en kapitalisme.⁶⁴ Deze activiteit kaderde wellicht in zijn streven naar het verwerven van taalvaardigheid en zijn moeite met het Nederlands, dat in Vlaanderen nog in de kinderschoenen stond en dat niet eens de taal was geweest in zijn ouderlijk huis. Al in 1920 vertelde hij aan Dosfel dat hij veel boeken las onder meer met de bedoeling zich te bekwamen in het Nederlands.

"De doorgronding onzer moedertaal is wel den laatsten tijd het middelpunt mijner bezigheid geworden. Steeds meer heb ik me in 't denkbeeld bevestigd dat ik schandelijk weinig daarvan ken."⁶⁵

---

discussie over de aan te nemen houding tegenover het oorlogsgevaar ten gunste van de onafhankelijkheidspolitiek, waarover verder meer.

⁶² AMSAB. ABVV-Gewest Antwerpen. Nr. 2.24. S.n, "Nog de Neurenbergsche Zeden aan de Antwerpsche Balie", *De Volksgazet*, 2 juni 1939.

⁶³ SAA. ALC. MA-KAB 1452-1457.

⁶⁴ SAA. ALC. MA-KAB 1455.

⁶⁵ SAA. ALC. MA-KAB 102. Brief Vorst, 13 mei 1920, Craeybeckx aan Dosfel.

Bij deze notitieboekjes bevindt zich een persoonlijke nota in zijn handschrift van 23 enkel beschreven velletjes, gedateerd op 3 en 4 augustus 1938. Het is niet de enige persoonlijke pennenvrucht waarin hij twijfels en een gevoel van zinloosheid uitte. Hij vocht tegen de ledigheid, gaf zichzelf de goede raad zich te beheersen, niet te snel driftig te worden en zijn tijd goed te gebruiken. De auteur van de notitie van 3 augustus 1938 was niet gelukkig en voelde een onophoudelijke onrust. Hij beweerde dat hij het burgemeesterschap van Deurne opgegeven had omdat hij de waarde van dat werk 'in perspectief' had gezien. Hij bekende dat hij de laatste tijd meer waarde hechtte aan het verdienen van geld om onafhankelijk te zijn. Als hij tijd had, zou hij niet weten wat ermee te doen. Het is duidelijk dat we hier te maken hebben met een onzekere ziel die zich met de urgentie van het leven geconfronteerd zag. Het jaar daarvóór was hij 40 geworden.

"Ik voel dat nu de tyd gekomen is. Het werd uitgesteld, en uitgesteld. Niet om de zaak zelf. Maar ik had geen tyd. En ik heb altijd gedacht dat wat binstwyl gebeurde, dienstig zou zijn voor wat het werk moest worden van mijn leven."

Maar wat was het werk van zijn leven?

"De filosofie der samenleving – der politiek?

De literatuur – in den ruimsten zin?

Of de politiek zelf?

Tusschen deze drie gaat het. Het lykt me moeilyker te kiezen tusschen deze drie, dan de gelegenheid te scheppen in één dezer drie, mijn aktiviteit te ontwikkelen.

De taak voor dit oogenblik is dus duidelijk, zoo komt mij nu voor: bepalen aan wat mijn kracht zal besteed worden. Dán zal de taak zijn, den tijd daarvoor vrij te maken."

Het deed hem alvast goed het eens allemaal op te schrijven. Zo werd het al wat duidelijker.

Op 4 augustus 1938 vervolgde hij zijn overpeinzingen aangaande de politiek.

"En eerst en vooral, wélke politiek. Deze van de B.W.P. of beter, van het internationaal socialisme, bevredigt me sinds zeer langen tijd niet. Daaraan is zeker toe te schryven dat ik het niet 'verder bracht' in de rangen van de BWP. Iets is niet te vergeten: sinds jaren, en – meer bepaald – reeds in den tyd van myn kiescampagne in Deurne, en in deze gansche periode – heb ik ideeën voorgestaan, die later hun weg hebben gemaakt; by zoover dat ze vandaag kenmerkend zyn geworden voor de nieuwe politiek van de B.W.P. De toenadering tot de Skandinaavsche landen met inbegrip van de zelfstandige buitenlandsche politiek, mitsgaders ook de door de Skandinaafsche socialisten gevolgde politiek voor te stellen als een te overwegen voorbeeld: hoéwel ik nooit de navolging ervan heb aanbevolen."

Hij ging er prat op dat hij met zijn ideeën over binnen- en buitenlandse politiek jaren op het Belgische beleid ter zake anno 1938 vooruitgelopen had. Inderdaad had hij al in 1931, als journalist van *De Volksgazet*, een pleidooi gehouden voor een tolunie met Nederland en bij uitbreiding met Denemarken, Finland, Noorwegen en Zweden, de landen die in 1930 onderling en met België, Nederland en Luxemburg het Oslo-akkoord hadden gesloten. Met dit laatste beloofden de betrokken landen om hun douanetarieven ten opzichte van elkaar niet te verhogen zonder daarover vooraf overleg te plegen. Bij de Conventie van Ouchy spraken de Belgisch-Luxemburgse Unie en Nederland in 1932 af om hun tarieven ten opzichte van elkaar af te bouwen. Het waren, weinig succesvolle, pogingen van kleinere landen om een antwoord te bieden op het toenemend protectionisme in Europa en in de wereld tijdens die crisisjaren.⁶⁶ Met de 'zelfstandige buitenlandse politiek' bedoelde hij de onafhankelijkheidspolitiek die België vanaf 1936 begon te voeren: het wilde geen politieke of militaire verdragen met andere landen meer aangaan. Craeybeckx was één van die socialisten die dat de jaren nadien met volle overtuiging steunde. Hij stond met zijn strikte opvatting van de Belgische neutraliteit aan de zijde van Hendrik De Man en tegenover Camille Huysmans, uitgerekend degene die hem samen met Willem Eekelers in de jaren 1920 ontplooiingskansen binnen het Antwerpse socialisme had geboden. Huysmans vond met socialisten als Louis de Brouckère en anderen dat de onafhankelijkheidspolitiek niet zover kon gaan dat België zijn antipathie tegenover nazi-Duitsland moest opkroppen of geen enkele vorm van steun mocht verlenen aan zijn bestrijders of slachtoffers. Het was een pijnlijk dispuut, dat in het geval van De Man in 1940 eindigde in regelrechte collaboratie met de Duitse bezetter. Bij Craeybeckx is het niet zover gekomen. In die vooroorlogse jaren pleitte hij wel voor een sterk nationaal kader en leiderschap.⁶⁷ De onafhankelijkheidspolitiek heeft hij verbonden met uithalen naar het 'hyperkapitalisme'.⁶⁸

Terug naar 4 augustus 1938. Hij herinnerde zich in de notitie van die datum hoe hij in Deurne om zijn leiding gewaardeerd was. Vroeger nog, tijdens het activisme, had hij met zijn Jeugdbeweging in een paar maanden de

---

⁶⁶. Onder de leuze 'los uit de engte' liet hij daarover een reeks artikels in *De Volksgazet* in de loop van april 1931 verschijnen.

⁶⁷. Francken (H.), "Gezag en geweten. Interview met den heer L. Craeybeckx volksvertegenwoordiger", *Elckerlyc*, III, 6 november 1937, no. 45, p. 7.

⁶⁸. Craeybeckx (L.), "De Plicht der Neutralen. De Oorzaak van den Oorlog. Tegenstelling van 'Vrijheid' met 'Gerechtigheid' de uitgebroken oorlog in verband met de 'algehele regimecrisis'", *De Volksgazet*, 18 september 1939.

hele jeugd achter zich gekregen. Uit die twee, schijnbaar heel verschillende periodes van zijn leven, trok hij één conclusie.

"Ik ben twee gedachten aan het vermengen. Maar dat hindert niet. Ik ga ze scheiden. Ten eerste: Ik heb aanleg voor de politiek.

Ten tweede: de politiek waar ik in sta, bevredigt me niet. (Hoewel het me niet spijt haar grondslagen te hebben aangenomen.)

Ten derde: de nieuwe richting schenkt me meer voldoening.

Nochtans zal ik op dit punt moeten terugkomen: Ik kleefde haar aan, nog voor ze bestond – althans in ónze praktische politiek. Daarom ben ik wel voorbeschikt om haar hoge eischen te stellen. In haar huidige vorm bevredigt ze me vooral wegens haar contrast met datgene wat vooraf ging."

Wat bedoelt hij hier met de 'nieuwe richting'? Uit Craeybeckx' andere geschriften en opstelling van die jaren blijkt dat het gaat om het demanisme. Net als een reeks andere Vlaamse jongere socialisten als Jef Rens, Leo Magits, Edgard Delvo, Maurits Naessens en Hendrik Fayat hing hij de vernieuwende ideeën van De Man over het socialisme aan. Deze figuren waren verenigd in de redactieraad van het in 1939 opgerichte Nederlandstalige partijblad *Leiding*, dat onmiskenbaar een demanistische stempel droeg. In sociaal-economisch opzicht kwam dat demanisme neer op planisme, geformuleerd in De Mans Plan van de Arbeid uit 1933 en in zijn Stellingen van Pontigny het jaar daarop. Daarbij zou de staat door middel van de nationalisatie van de sleutelsectoren in samenwerking met de bedrijven een 'geordende economie' nastreven. Via openbare werken, monetair beleid, het krediet en de prijzen en productie in basissectoren als staal en steenkool zou de overheid ritme en niveau van de economische bedrijvigheid bepalen. In doctrinair opzicht is het vooral interessant dat de klassenstrijd werd verlaten en de kleinere en middelgrote bedrijven werden gewaardeerd. Die moesten in harmonie samenwerken met arbeiders die van een grotere koopkracht genoten. De Man schuwde daarbij een vorm van corporatisme niet. Het vijandbeeld omvatte nu bij uitstek de 'plutocratie', de grote holdings, banken en speculanten. Daarmee formuleerden hij en sommigen van zijn aanhangers een vorm van antikapitalisme die erg verwant was aan die van extreem-rechts in die dagen, dat de kapitalistische structuur wilde behouden maar zijn pijlen richtte op de anonieme en internationaal (dus 'antinationaal') opererende geldmachten. Het planisme van De Man sloot daarop ook aan met het project van een 'nationaal socialisme', een socialisme in één land. Om greep te krijgen op de economische evolutie moest de staat zich immers het recht voorbehouden om bijvoorbeeld door middel van controle op de kapitaalimport en -uitvoer het eigen land af te schermen van oncontroleerbare invloeden van daarbuiten. Het demanisme behelsde een institutioneel programma dat nog

verder dan het sociaal-economische ging. Zo stelde De Man voor om het parlement grondig te hervormen en zelfs in te dijken ten gunste van een sterke uitvoerende macht. Het ging veel van zijn partijgenoten te ver. Hetzelfde gold voor zijn strikte interpretatie van de onafhankelijkheidspolitiek, die hij ook volhield toen hij in 1939 BWP-voorzitter was geworden en die wel werd gezien als een vorm van *Deutschfreundlichkeit*.

Craeybeckx en gelijkgestemde generatiegenoten waren het niet noodzakelijk eens met alle punten en komma's van De Mans visie, maar waren wel doordrongen van de nood aan institutionele hervormingen en van een sterk nationaal georiënteerd socialisme. In De Mans geest, die al in zijn magnum opus *De psychologie van het socialisme* uit 1926 de grondslagen van het socialisme voorbij het loutere materialisme ten gunste van meer 'idealistische' motieven had verruimd, legden de demanisten grote nadruk op het ethische en idealistische karakter van hun beweging. Het maakte het mogelijk om het concept klassenstrijd te vervangen door dat van samenwerking door verschillende maatschappelijke groepen in het teken van één socialistisch ideaal binnen één nationaal solidair verband. Craeybeckx heeft in zijn terugblik op zijn jaren van tot maatschappelijk bewustzijn rijpende adolescent eigenlijk zelf al aangegeven dat hij geen 'typische' socialist was. Daarmee bedoelde hij allicht dat hij niet was groot geworden in de arbeidersbeweging en evenmin overliep van proletarisch 'klassenbewustzijn'. De filosofische bronnen waarmee hij zijn socialisme heeft geschraagd, nadat minstens voor een deel praktische redenen hem binnen deze beweging hebben geloodst, waren van ruimere, 'idealistische' aard.

In zijn notitie van 4 augustus 1938 voelde hij ook dat hij moest terugkomen op zijn positie tegenover de Vlaams-nationale gedachte, want hij was daar niet tevreden over. Hij én de andere genoemde jonge demanisten waren overtuigde Vlaamsgezinden die net als De Man zelf vonden dat de BWP een wat Vlaams karakter moest aannemen. Uit de rede die De Man hield op het eerste Vlaamse Socialistische Congres van 1937 blijkt duidelijk dat hij daar onder meer mee bedoelde dat het socialisme zich meer moest oriënteren op de KMO-structuur die in Vlaanderen, in tegenstelling met Wallonië en zijn zware industrie, zo dominant was. De herziening van zijn Vlaams standpunt waarover Craeybeckx het in zijn notitie van augustus 1938 had, zet echter zijn zo overtuigde 'Vlaamsgezindheid', waarmee hij toen en later zo opzichtig uitpakte, in een bevreedend perspectief.

"Ten eerste: ik moet eens voor goed uitmaken wat ik op dat terrein presteeren wil.
Ten tweede: ik moet wel erkennen dat het me deernlijk spijt dat het Vlaamsch mijn moedertaal is. En dit gevoel is des te akuter, dat het Fransch voor my genee tweede, aangeleerde taal is; maar een spraak die innig verstrengeld is met mijn wezen.

Reeds in de gevangenis voelde ik deze verdrietige verlegenheid: Wanneer ik schryven zou, waarom zou ik dan maar niet in eens besluiten, in het Fransch te schrijven. Het zou moeilyker zijn – in aanvang. Maar ik zou meer tevredenheid hebben, misschien; en ik zou beter mijn doel bereiken, – misschien."

Nu hij terugkwam van een reis in Frankrijk, had hij weer het gevoel dicht bij de Franse cultuur te staan, en daartegen stak schrill af "hoe de benauwende begrenstheid van het Vlaamsche land en van het Vlaamsche volk, weer scherp tot uiting gekomen" was. Toen hij vroeger als journalist in Parijs verbleven had, was hem de gedachte bekropen om daar te blijven en zich definitief los te maken "van dit land".

"Natuurlijk, ik zou nooit opgehouden hebben Vlaanderen lief te hebben, Vlaming te blijven, (in zoo ver ik wel Vlaming ben) en Vlaanderen te dienen. Misschien even goed (in den zin der doelmatigheid) als ik het vroeger deed, en als ik het vandaag wil doen."

Toen hij als advocaat in het Frans had gepleit, had hij momenten gehad

"waar ik gevoelde dat ik ze niet zoo zuiver, zoo krachtig en zoo verheven in het Vlaamsch zou gehad hebben. De gedachte is toch zóó erg afhankelijk van den vorm der gedachte. Wij ontgaan den invloed der taal toch nooit geheel. Het is juist wanneer de gedachte tot haar intense leven gebracht, dat de taal het innigst met haar vergroeit".

Het probleem deed zich ook voor in de politiek.

"In de Kamer heb ik dit ongemak ook gevoeld. Vlaamsch spreek ik er uit principieel. Maar in de Kommissies, in de wandelgangen spreek ik veel Fransch. En daar voel ik de verlegenheid van iemand die te goed Fransch kent om het op een onvolmaakte manier te spreken. En toch zijn er momenten waar ik verkies Fransch te spreken. Mijn Nederlandsch is zeker niet arm. Ongetwyfeld niet sterk genoeg. Maar in de conversatie geeft het me soms toch den onprettigen indruk van een boekentaal. En het leeft eigenlijk maar in myn redevoeringen en in mijn pleidooien. En dan nóg: het bést, alleen, wanneer ik spreek of pleit voor intellectueelen."

Het zijn merkwaardige gedachten van iemand wiens afkeer van francophone Vlamingen zover ging dat deze levensgenieter ook later nog op Franstalige gelegenheden in Vlaanderen alleen water dronk. Deze woorden zijn de uiting van iemand die geleden heeft onder de handicap van het onvolkomen instrument dat het Belgisch Nederlands toen nog was. Voor die handicap heeft hij wel zelf gekozen. De grote vraag bij het lezen van een passage als deze luidt dan ook waar die felle Vlaamsgezindheid van tijdens de Eerste Wereldoorlog vandaan is gekomen. Misschien was het een manier om een puberteitscrisis

uit te werken. De inhoudelijk tamelijk vage en ongerichte strijd die hij toen voor 'de jeugd' voerde, kan daar op wijzen. Is het Vlaamse engagement van Craeybeckx meer dan een vehikel voor zijn maatschappijkritiek geweest? Een opzienbarende passage als deze in een allerintiemste notitie dwingt ons in elk geval anders te kijken naar de Vlaamsgezindheid van Craeybeckx én zet aan tot nadenken over de beweegredenen van zoveel andere aanhangers van de Vlaamse Beweging met (deels) francofone *roots*.

AFKORTINGEN

ALC	Archief Lode Craeybeckx
AMVC	Archief en Museum van het Vlaamse Cultuurleven
SAA	Stadsarchief Antwerpen
SAROV	Socialistische Arbeiders Radio Omroep voor Vlaanderen
VNV	Vlaams Nationaal Verbond

BIBLIOGRAFIE

Bronnen

Archief

Archief en Museum van het Vlaamse Cultuurleven. Archief Lode Craeybeckx; Archief Firmin Mortier.
Archief en Museum van de Socialistische Arbeidersbeweging. Archief ABVV-Gewest Antwerpen.
Stadsarchief Antwerpen. Archief Lode Craeybeckx.

Gedrukte en uitgegeven bronnen

Annales parlementaires de Belgique. Session législative extraordinaire de 1925. Chambre de représentants, Bruxelles, 1925, p. 11.
CRAEYBECKX (L.), "De arbeidersbeweging. Rede voor Sarov uitgesproken op 8 mei 1929", *Twee radio-reden*, (De Wilde Roos VII, no. 10 (oktober 1929)), Brussel, 1929.
CRAEYBECKX (L.), "Op reportage in Wallonië", *De Volksgazet*, 4-17, 19-20 oktober, 7, 9-10 november 1929.
CRAEYBECKX (L.), "Op reportage in Wallonië. De Vlaamsche Zwoeger bij de Walen. Hoe hij er zijn Arbeidskracht bood", *De Volksgazet*, 17 oktober 1929, p. 1.

- CRAEYBECKX (L.), "Op reportage in Wallonië. De Vlaming en de Organisaties. Hij heeft zijn eigenaardige Mentaliteit", *De Volksgazet*, 19-20 oktober 1929, p. 1.
- CRAEYBECKX (L.), *Honderd jaar burgerlijke democratie*, Brussel (De Wilde Roos), 1930.
- CRAEYBECKX (L.), *Het zwarte Limburg*, Brussel, 1931.
- CRAEYBECKX (L.), "Amnestie te verleen aan Vlaamsche politiek en administratief veroordeelden", *Belgische Werklieden Partij, Het eerste Vlaamsch Socialistisch Congres 20-21 maart 1937*, Deurne-Antwerpen, 1937, pp. 55-57.
- CRAEYBECKX (L.), "De Plicht der Neutralen. De Oorzaak van den Oorlog. Tegenstelling van 'Vrijheid' met 'Gerechtigheid' de uitgebroken oorlog in verband met de 'algehele regimecrisis'", *De Volksgazet*, 18 september 1939.
- FRANCKEN (H.), "Gezag en geweten. Interview met den heer L. Craeybeckx volksvertegenwoordiger", *Elckerlyc*, III, 6 november 1937, no. 45, p. 7.

Literatuur

- CATTEEUW (K.), *Als de muren konden spreken... Schoolwandplaten en de geschiedenis van het Belgisch lager onderwijs*, Leuven (onuitgegeven proefschrift KUL, Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen), 2005.
- CLAEYS-VAN HAEGENDOREN (M.), DEBROUWERE (J.) & VANDEWEYER (L.), "Nieuwe Tijd, De (1917-1918)", *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, Tielt, 1998, p. 2207.
- DE BRUYNE (A.), *Lodewijk Dosfel 1881-1925. Kultuurflamingant, activist, nationalist*, Wilrijk, 1967.
- FLORQUIN (J.), *Ten huize van burgemeester Lode Craeybeckx*, [Brussel], s.d.
- GARRÉ (G.), *Lode Craeybeckx 1897-1976* in: *Aktueel* no. 16, Brussel, 1986.
- GELDOLF (W.), *Camille Huysmans en Lode Craeybeckx 1922-1968. Het verhaal van een politieke relatie in goede en kwade dagen*, Antwerpen, 1999.
- LEEMANS (G.), "Jeugdgemeente", *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, Tielt, 1998, p. 1569.
- RUYS (M.) & GARRÉ (G.), "Craeybeckx, Lode (eigenlijk François F.L.)", *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, Tielt, 1998, pp. 817-818.
- SCHMOOK (G.), "In memoriam Lode Craeybeckx (Antwerpen, 24.11.1897-25.7.1976)", *Wetenschappelijke Tijdingen*, XXXVI, 1977, no. 2, kol. 89-114.
- Stadsarchief Antwerpen, Kabinetsarchief burgemeester Lode Craeybeckx (1920-1976). Inventaris*, Antwerpen, 2001.
- TRALBAUT (M.E.), *En toen verscheen Rodenbach redivivus...*, Antwerpen, 1977.
- VAN DEN BERGHE (V.) & LEYNEN (H.), "Meisjesstudiekringen (MSK)", *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, Tielt, 1998, pp. 2030-2031.
- VAN DEN BERGHE (V.) & VANDEWEYER (L.), "Johanneskring", *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, Tielt, 1998, p. 1572.
- VAN GINDERACHTER (M.), *Het rode vaderland. De vergeten geschiedenis van de communautaire spanningen in het Belgische socialisme voor WOI*, Tielt, 2005.
- VAN LAAR (A.), *De Guldensporenslag en de Klassenstrijd in Vlaanderen tijdens de middeleeuwen. Oorzaken, konflikt en gevolgen*, Brussel (De Wilde Roos), 1924.
- VANACKER (D.), *Het activistisch avontuur*, Gent, 1991.
- VANSCHOENBEEK (G.), "Socialisten: gezellen zonder vaderland? De Belgische Werkliedenpartij en haar verhouding tot het 'vaderland België', 1885-1940", *Bijdragen tot de Eigentijdse Geschiedenis*, 1997, no. 3 (Nationalisme), pp. 237-255.

Lode Craeybeckx – Socialisme flamand et identité (1914-1940)

OLIVIER BOEHME

RÉSUMÉ

Cet article retrace l'évolution chez Lode Craeybeckx, depuis le nationalisme flamand radical jusqu'au socialisme belge. Un projet flamand et social était présent dans tous les stades de cette évolution. Pendant la Première Guerre mondiale Craeybeckx a opté pour l'activisme. Il ne l'a pas seulement fait à cause d'un esprit flamingant, auquel il avait adhéré déjà avant la guerre à l'Athénée d'Anvers, bastion du flamingantisme. Ses efforts comme propagandiste des activistes à Anvers étaient aussi motivés par le désir de donner à la jeunesse flamande la place qui, selon ses convictions, lui revenait dans la société. Il était de ces jeunes pour lesquels la société ancienne et bourgeoise semblait sclérosée et injuste. Le flamingantisme était pour lui une manière d'intensifier encore son opposition contre cette société. Emprisonné après la guerre à cause de ses activités politiques, il encouragea sans cesse ses partisans à continuer leurs efforts en faveur d'un mouvement de jeunesse flamand et réformateur. Cette activité se situa dans l'atmosphère du mouvement Clarté.

On ne peut cependant pas attribuer à Craeybeckx une doctrine socialiste nette et précise avant son adhésion, après sa libération en 1921, au Parti Ouvrier Belge. Cette affiliation était probablement influencée par les possibilités que le chef du POB anversoise, Camille Huysmans, offrait aux ex-activistes. Craeybeckx remplit plusieurs fonctions dans des organes du POB et se révéla comme un partisan loyal de l'idéologie officielle du parti. Il y mit pourtant des accents nettement flamands, qui d'ailleurs n'étaient pas dissonants dans le milieu de gauche à Anvers. Craeybeckx ne se limitait pas à déclarer que les socialistes appuyaient les lois linguistiques. Il lui semblait évident que son parti, en tant que mouvement social et démocratique, trouvait ses racines dans ce qu'il qualifiait comme étant des traditions flamandes du Moyen Age. Selon lui, le POB, en tant que parti des petites gens, ne pouvait que se montrer favorable à la cause flamande.

Ses opinions socialistes étaient, tout comme celles de plusieurs socialistes flamands de sa génération, marquées de plus par un caractère plutôt idéaliste que marxiste. Ceci s'insérait dans le cadre de la nouvelle articulation du so-

cialisme que Hendrik De Man avait donnée au POB. De Man y voyait une doctrine davantage inspirée par une idée sociale que par des rapports matériels et par la lutte des classes. Le 'planisme' partait d'une réconciliation des classes, et se caractérisait notamment par une approche plutôt autoritaire dans le cadre d'une communauté nationale, et par une indépendance strictement observée en politique internationale. Ce planisme a été appuyé par Craeybeckx comme par d'autres jeunes socialistes flamands. Il en résulta un conflit avec Huysmans.

Une note personnelle de Craeybeckx montre pourtant une relation fort complexe avec l'identité flamande à laquelle il adhérait ouvertement et avec fermeté. En fait, il se sentait mal à l'aise dans le carcan de la langue néerlandaise. Sa langue maternelle, le français, lui était bien plus familière qu'il ne l'affichait publiquement. Ceci est curieux par rapport à son engagement flamand et il reste à savoir si son flamingantisme n'a pas été en premier lieu une manière de formuler sa critique radicale quant à la société bourgeoise.

Lode Craeybeckx – Flemish socialism and identity (1914-1940)

OLIVIER BOEHME

SUMMARY

In this article, I examine how Lode Craeybeckx evolved from radical Flemish nationalism towards Belgian social-democracy. In all stages of this evolution, a Flemish and social project was involved. Also when Craeybeckx opted in favour of activism during the First World War, he did so not only because of the Flemish mindedness that he had embraced at the Antwerp *Atheneum*, a bulwark of flamingantism. Another motive for the work he did as a propagandist of the activists in Antwerp was that he wanted to give to the youth what he considered as their due place in society. He was one of these youngsters who thought of the old bourgeois society as decayed and unjust. Flamingantism was one way to make his struggle against this society even more intense. When after the war he was imprisoned for his political acts during the occupation, he still encouraged his political friends to keep working for a

Flemish and reformist youth movement. This project stood very close to the Clarté-movement.

Craeybeckx however did not have a clear socialist doctrine before he became a member of the Belgian Workers' Party shortly after his release from prison in 1921. This membership was probably also encouraged by the fact that especially the Antwerp branch of this party and its leader Camille Huysmans gave opportunities to former activists. Craeybeckx was entrusted with several functions in the organs of the party and he assimilated the party doctrine. However, he did put Flemish accents in this ideology, but these were not dissonant in the red background of Antwerp. He not only stated that the socialists were in favour of the legislation on the official use of languages in Belgium, he also pointed out that his party connected perfectly with its social democratic aims to the Flemish traditions that dated from the Middle Ages. Being the movement of the common man, it could not be but Flemish-minded.

But there was more to the specificity of his Flemish coloured socialism, for it also bore an 'idealistic' character, more than a Marxist one. He had that in common with several Flemish socialists of his generation. It stood also very near to the reformulation Hendrik De Man gave of socialism as a movement moved by a social 'idea' more than by a material situation and class struggle. The planism of De Man, that implicated class collaboration and a strong authority in the realm of one national community, and a strict foreign policy of independence amidst the danger of a new European war were supported by Craeybeckx and other younger Flemish socialists. It opposed him however to Huysmans.

Despite Craeybeckx's robust Flemish identity he liked to show to the world, he had a far from unproblematic relationship with that identity. In fact, he felt less comfortable in the straitjacket of the Dutch language and more at home in his French mother tongue than he openly admitted. That is strange for someone with his Flemish commitment and it raises the question whether this has been more than a vehicle for his social criticism.